

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

BAKARA SÛRESİNDE TERKİP ARIZALARINDAN HAZİF

HAZIRLAYAN
CUMALİ BÛTÛN

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi CEMAL SANDIKÇI

YÛKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2020

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum “Bakara Sûresinde Terkip Arızalarından Hazif” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

27 /04/ 2020

Cumali BÜTÜN
16531200008

ÖNSÖZ

Bizlere Kitabı mûbinin dili olan Arapçayı öğreterek muttali olmamızı sağlayan Cenab-ı Rahman'a hamd, Habibi Mustafa Efendimize, âline ve ashabına selam olsun. Arap dili ve edebiyatı yüzyıllardır bizlere bitmez tükenmez edebi bir üslûp ve dil güzelliği sunmuştur. Bu eşsiz dil üzerine asırlar boyunca nice te'lifler yapılmış ve kıyamete kadar devam edecek kültürel bir miras bırakılmıştır.

Çalışmamızda *Hazf* olgusunu seçmemizin sebebini ise hem Yüksek Lisans döneminde hem de haricinde Arap diline olan ilgimizden ve bu konuda derinleşme arzumuzdan kaynaklanan bir meraktan müteşekkildir. Bir dilde bazı kelimelerin düşürülmek sûreti ile anlam bütünlüğünün nasıl korunduğunu, böyle bir durumda dilde herhangi bir eksilme olup olmadığını öğrenmek ve kavramak maksadı da "Bakara Sûresi'nde Terkip Arızalarından Hazf" adlı bu çalışmayı yapmamıza vesile olmuştur. Herhangi bir edebî metin veya eser üzerine çalışmaya karşılık Kur'an'dan bir sûre seçmemizin sebebi ise, bu muazzam ilahî kitabın en üstün edebî üslûba sahip olduğu kanaatini taşımamızdan kaynaklanır.

Bu çalışmamızda terkip kelimesinin tahlili, hazf kavramının lûgat ve ıstılahi anlamları, kullanım amaç ve biçimleri ile gerekliliği üzerine bu alanda kaynak teşkil edecek eserler ışığı altında izah etmeye çalıştık. Özellikle dil kuralları çerçevesi içinde, hazfın ne gibi etkisinin olduğunu görmek açısından mübteda-haber, fiil-fâil, mefuller, masdar ve harf-î cerler gibi nahiv kaideleri üzerinden ayetlerle bolca örnek vermeye çalıştık. Ayrıca bazı kavramların açıklamasını yaparak nahiv âlimlerinin konular hakkındaki görüşlerine de atıfta bulunduk. Bu çalışmamda engin kaynaklarından istifade etmemi sağlayan İSAM'a, bilgi ve tecrübesi ile bana her zaman yardımcı olan danışmanım çok değerli Dr. Öğr. Üyesi Cemal SANDIKÇI hocama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca her zaman yanımda olan ve tezimi yazmamda bana destek olan sevgili eşim doktora öğrencisi Saliha BÜTÜN'e ile minik oğlum Ömer Agâh BÜTÜN'e teşekkür ederim. Umarım bu çalışmam daha nice güzel çalışmalar yapmama vesile olur ve bu alanda çalışma yapacak arkadaşlara fayda sağlar.

Cumali BÜTÜN

2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU, YÖNTEMİ VE ÖNEMİ	1
I. BÖLÜM.....	4
1. BAKARA SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	4
1.1. Terkip Kelimesinin Tanımı.....	6
1.2. Cümlelerin Tanımı	7
1.3. Cümlelerin Kısımları	8
1.4. Hazif Arızası.....	9
1.4.1. Hazfın Şartları	10
1.4.2. Hazfın Çeşitleri	10
1.4.3. Hazfın Amacı	12
1.5. Hazfın Vacip Olduğu Yerler.....	13
1.5.1. لا Edatından Sonra Gelen Mübteda'nın Haberinin Hazf Edilmesi	13
1.5.2. Bakara Sûresinde لا Edatından Sonra Gelen Mübtedanın Haberinin Hazf Edilmesi	14
1.5.3. Mastarları Nasb Eden Fiilin Hazf Edilmesi	15
1.5.4. Bakara Sûresindeki Kullanımı	15
1.5.5. İğrâ Üslubunda Nasb Eden Fiilin Hazf Edilmesi	17
1.5.6. Bakara Sûresi'nde Kullanımı.....	18
II. BÖLÜM.....	19
2. İSNAD UNSURLARINDA HAZİF	19
2.1. İsim Cümlesinde Hazif	19
2.1.1. Mübteda'nın (Müsned İleyh) Hazfi	20
2.1.2. Mübteda'nın Hazfedilmesi Câiz Olan Yerler	20
2.1.3. Mübteda'nın Hazfedilmesinin Vacip Olduğu Yerler.....	21
2.1.4. Bakara Sûresindeki Kullanımı	22
2.2. Haber'in (Müsned) Hazfedilmesi.....	25
2.2.1. Bakara Sûresindeki Kullanımı	27

2.3. Fiil Cümlesinde Hazif	28
2.3.1. Fâilin Hazfedilmesi	28
2.3.1.1. Fail'in Hazfinin Vacip Olduğu Yerler	28
2.3.1.2. Fâil'in Hazfinin Caiz Olduğu Yerler	29
2.3.2. Fiilin Hazfedilmesi	30
2.3.3. Bakara Sûresi'nde Fiil Ve Fâilin Hazfedildiği Yerler.....	31
III. BÖLÜM	34
3. İSNADIN OLMADIĞI YERLERDE HAZİF	34
3.1. Mefûlu Bih'in Hazfedilmesi.....	34
3.1.1. Bakara Sûresindeki Kullanımı	35
3.2. İki Tane Mefu'le Âmil Olan Bir Fiilin İkinci Mefu'lunun Hazfedilmesi .	39
3.3. İsmi Mevsûl'e Dönen Zamirin Hazfi	40
3.3.1. Bakara Sûresi'ndeki Kullanımı	41
3.4. Temyîzin Hazfi	44
3.4.1. Bakara Sûresindeki Kullanımı	44
3.5. Hâl'in Hazfi.....	45
3.6. Mevsûf'un Hazfi	46
3.7. Nidâ Üslûbunda Hazf	47
3.7.1. Nidâ Harfinin Hazfi.....	48
3.7.2. Nidâ Harfinde Hazfin Mümteni' Olduğu Yerler	48
3.7.3. Münâdânın Hazfi.....	49
3.7.4. Bakara Sûresindeki Kullanımı	49
3.8. Şart Cümlesinde Cevabın Hazfi.....	50
3.8.1. Bakara Sûresi'ndeki Kullanımı	52
3.9. Harf-İ Cer'de Hazf	54
3.9.1. Bakara Sûresindeki Kullanımı	55
3.10. Şibh-İ Cümlelerin Hazfi (Car-Mecrur)	55
3.10.1. Bakara Sûresi'ndeki Kullanımı	56
3.11. Muzâfın Hazfi.....	58
3.11.1. Bakara Sûresi'ndeki Kullanımı	59
3.12. Muzâfî İleyhin Hazfi.....	59
SONUÇ	62
KAYNAKÇA	65
ÖZGEÇMİŞ	69

ÖZET

Bakara Sûresi'nde Terkip Arızalarından Hazf adlı çalışmamız, Arapçanın omurgası konumunda olan nahiv ilminin nazari ve tatbiki bir çalışmasıdır. Bu çalışma esnasında, Arap dilinde özellikle Kur'an-ı Kerim'de hazfin bir dil olgusu olduğu anlaşılmıştır. Hazf, cümlede bir veya daha fazla kelimenin düşürülmek sûreti ile yapılan bir üslup sanatıdır. Hazfin en önemli özelliklerinden bazıları şöyledir; muhatabın haziften haberdâr olması, yapılan hazfin bilinmesi ile birlikte zikredilmesine gerek kalmamaktadır. Çünkü kelimada ihtisar yapmak evlâ olduğundan, hazfin yapılması dil açısından daha uygundur. Çok kullanılmasından dolayı da bazen kelâmda tahfif olması yönünden hazfin yapılması gerekmektedir. Aynı şekilde hazfin oluşmasına işaret eden deliller vardır. Bu delillerin ilki lafızdır. Lafız ister isim veya fiil isterse harf olsun, bunların hepsinin taâlluk ettiği bazı yerler vardır. Bu bağlantılardan yola çıkarak, hazfin olduğunu ortaya koymamız mümkün olur. İkincisi delil ise, dildir. Nitekim her dilin kendine göre belli esas ve usûlleri vardır. Hazfin yapılabilmesi için bazı şartların vukû bulması gerekmektedir. Bu şartlar; mahzufun te'kid olmaması, kısaltmanın kısaltması olmaması, başka bir unsurun yerine ivaz olmaması, zayıf bir âmilin oluşmasına sebebiyet vermemesi ve güçlü bir âmil yerine zayıf bir âmilin geçmesine sebep olmamasıdır. Bu tez çalışması neticesinde, mübtedahaber, fiil-fâil, mefuller, muzaf-Muzafî İleyh ve harflerde olmak üzere birçok hazf çeşidinin olduğu anlaşılmıştır. Bu çerçevede nahiv âlimleri arasında ihtilafın olması ile birlikte, ittifak ettikleri yerlerde olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Hazif, Terkip, Bakara Sûresi, İsnad.

ABSTRACT

This study deals with the phenomenon of deletion in the Holy Quran through an applied study in Surat Al-Baqara. It is a pure grammatical study. Theoretical study is an outstanding linguistic phenomenon, especially in the Arabic language and in the Holy Quran. Deleting is one word or more in the sentence. The main reasons for the deletion: the listener knows the deleted; If the deleted is known and understood, it need not be mentioned, but it is not enough to delete it to shorten the language. Also: frequent use; Some words are often mentioned in the speech and must be deleted for the concession. It is known that the deletion requires the presence of evidence. First, the word; The word, whether a noun, a verb or a preposition, has its own subordinations, by which we can infer the existence of the deletion. Second, the language; in the sentence. The phenomenon of deletion as well as other linguistic phenomena such as: the presence of direct or circumstantial proof of the deletion; the deleted one should not lead to the work factor and interrupt it; Surat Al-Baqara shows that there are different types of deleted: prepositions, nouns and verbs. Grammarians differ in their opinions about the phenomena of this phenomenon.

Key Words: Arabic, Deletion, Composition, Surat al-Baqara, Linguistic,

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhisselam
b.	: Bin
C.	: Cilt
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
md.	: Madde
Reks.	: Reaksiyon
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
tahk.	: Tahkik
Terc.	: Tercüme
ty.	: Tarih Yok
vb.	: Ve Benzerleri

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, YÖNTEMİ VE ÖNEMİ

Mucizevi bir kitap olması açısından Kur'an, hem üslûp bağlamında hem de indirildiği dilin zengin olması hasebiyle, asırlar boyunca araştırmacıların ve ilim erbabının kendisi üzerinde çalışma yapmasına vesile olmuştur. Öyle ki on dört asır boyunca Kur'an üzerinde her açıdan çalışmalar yapılmış, özellikle dil ve tefsir arasındaki ilişki üzerine yüzlerce eser te'lif edilmiş, binlerce yorum yapılmıştır. Günümüzde ise aynı şekilde sayısız makâle, kitap ve yazı yazılmış/yazılıyor ve hiç şüphesiz kıyamete kadar da devam edecektir.

Kur'an Allah'ın kelamı ve mucize bir ilahi kitap olmasından dolayı, diğer bütün beşeri kitaplardan farklıdır. Dolayısıyla hem kelime, hem de cümle, terkip ve anlam yönünden diğer kitaplardan üstündür. Çünkü Kur'an Arapların en fasih dili ile inmiştir. Bu açıdan bakıldığında âlimlerin çoğunluğu Kureyş lehçesinin Arap lehçeleri arasında en beliğ ve en fasih olduğu üzerine icmâ etmiştir. Allah kelamının manasını en iyi şekilde anlamak için, sarf, nahiv ve belâgat gibi Arapça kaidelerini bütün yönleri ile bilmek ve anlamak gerekir. Bu kâidelerin eksik olması durumunda, özellikle Arap olmayanlar açısından hataya düşmek kaçınılmaz olur.

Dilbilim açısından Kur'an'ın indirildiği dönemde önceleri sözlü, daha sonra Mushaf halinde yazıya geçmesi bağlamında muhâtap olduğu toplumda hazfın bir özlü/îcâz olup olmadığı tartışılmıştır. Arap toplumunda, edebiyatın zirve yaptığı bir dönemde belâgat açısından son derece mükemmel olan Kur'an, bulunduğu topluma hem mucizevi oluşu hem de îcâz yönü ile muhâtaplarını kendisine hayran bırakmıştır. Hatta inanmadığı halde azılı müşriklerden bazıları bile bu eşsiz kitap hakkında övgüler dizmişlerdir. Muhâtaplarına mesajını özlü bir şekilde aktaran Kur'an'ın birçok yerinde hazf olgusuna rastlamak mümkündür.

Hazf olgusu hem Arap dilinde hem de Kur'an-ı Kerimde kullanılan bir üslûp sanatıdır. Bu kadar zengin bir dile sahip olan Kur'an ve aynı şekilde zengin bir kitaba sahip olan Arap dili üzerinde îcâz yönünün bir parçası olan hazf konusunda çalışma yapmayı murad ettik. Eğer amrHazf olgusu, mütekellimin bazı karinelere dayanarak muhâtabın anlamasından dolayı veya ihtisar yapmak amacı

ile cümlenin bazı unsurlarını çıkarıp atmasıdır. Hazf bir cümlenin cüzünü atmaya olabileceği gibi bir kelimededen harf çıkarmak sûreti ile de gerçekleşebilir. Hazf olgusu başlığı altında müstakil eserler yaygın olmamakla birlikte, nahiv kitaplarında belli başlıklar altında zikredilmiştir. Araştırma esnasında hazfin ne olduğu, hangi kısımlarda geçerli olduğu ve bir dilde hangi amaçla hazfin yapıldığı gibi sorular ele alınmıştır. Benzer şekilde hazf yapılırken nahiv âlimlerinin neyi esas aldıkları ve hangi metodu uygulayarak bağlantı kurdukları konularına da değinilmiştir.

Başlığı "Bakara Sûresi'nde Terkip Arızalarından Hazf" olan araştırmanın konusu üzerinde çalışma yapılırken, özellikle klasik nahiv ve tefsir kaynaklarından istifade edilmiştir. Kaynak eser taramasında nahiv kitaplarından yararlanırken, bununla birlikte belâgat ve dil açısından zengin olan tefsirlerden yararlanıldı. Aynı şekilde eserler arasında karşılaştırma yapılarak konular hakkında farklı görüş ve yorumlara da yer verildi.

Bir dil ve belâgat tefsiri olan Zemaşeri'nin *Keşşafi*, Neseffî'nin *Medâriku't-Tenzîli*, Kurtûbî'nin *Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an* adlı eserleri başta olmak üzere bu eserler gibi önemli tefsir kaynaklarının konu ile bağlantılı görüşlerden yararlanılmıştır. Aynı şekilde Arap dili üzerine te'lif edilmiş Zemaşeri'nin *el-Mufassal fi İlm'i-l Arabiyye*, Ebu Hibban el-Endülüsî'nin *Bahru'l-Muhît*, İbn Hişâm el- Ensârî'nin *Muğni'l-Lebîb*, İbni Manzur'un *Lisanu'l-Arab* ve Abdulkâhir el-Cürcânî'nin *Delâilu'l-Îcâz* adlı çalışmalarından istifade edilmiştir. Böylece sûredeki ayetlerin bağlamı, kullanılış biçimi ve hazf yapılırken hangi açıdan ele alındığı tahlil edilmiştir.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Bakara sûresi hakkında genel bilgi verilerek, cümlenin tanımı ve kısımları, terkip ve hazf kelimelerinin tahlili, hazfin kullanım şekilleri ile hazfin gerçekleşebilmesi için gerekli şartların oluşması ve hazfin yapılması vacip olan yerler gibi konular ele alınmıştır. Aynı şekilde nahiv âlimlerinin bu kavramlar hakkındaki görüşlerine ve yorumlarına da bu bağlamda yer verilmiştir.

İkinci bölümde, isnad unsurlarının hazf kısmı ele alınmıştır. Bu bölümde mübteda-haber, fiil-fail gibi bölümler başlıklar halinde tanımlandıktan sonra farklı yorumlar ışığı altında Bakara Sûresi'nden örneklendirmeler yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise isnad olmayan kısımlar bir arada farklı başlıklar altında toplanmıştır. Aynı şekilde bu bölümde Mefu'ller, harf-i cerler, şart cümlesi ve muzâf-Muzafı ileyh gibi başlıklarda hazfin ne şekilde yapıldığı ve nahiv âlimlerinin varsa farklı görüşlerine yer verilerek, sûredeki kullanımları örneklerle izah edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı her ne kadar âyetlerin tefsirini yapmak ve âlimlerin görüşlerini bir araya toplamak olmasa da zaman zaman farklı yorum ve nüzûl sebeplerine de değinilmiştir. Çalışmanın asıl amacı hazf ile ilgili zihindeki merakı gidermek, sorulara cevap bulmak ve konu hakkındaki verileri toplayarak bundan sonraki çalışmalara zemin hazırlamaktır.

I. BÖLÜM

1. BAKARA SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Bakara sûresinde terkip arızalarından hazf adlı tez konusuna giriş yapmadan önce Ulûm-u Kur'an açısından Bakara sûresinin tanımı, nüzul sebebi ve özellikleri ile “terkip” ve “cümle” kavramlarının Arap dilbilimcilerinin nasıl ele aldıklarını ortaya koymamız gerekmektedir.

Bakara Sûresi, Medine'de inen ilk sûre olup medenî bir sûredir. Şer'i hükümleri kendisinde cem eden sûre, Müslümanların ferdi ve ictima'i hayatını ihtiva eden ve düzenleyen kanunları barındırmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in en uzun sûresi olarak kabul edilen Bakara Sûresi, âlimlerin çoğunluğuna göre, 286 ayettir.¹

Bakara olarak isimlendirilmesinin sebebi, Hz. Musa döneminde yaşanan büyük bir mucizeden kaynaklanır. Öyle ki Hz. Musa döneminde İsrailoğulları'ndan bir adam öldürülmüş ve halk katilin bulunması için Hz. Musa ile istişâre etmiştir. Bunun üzerine Allah-û Teâlâ Hz. Musa'ya (a.s) bir inek kesmelerini ve ineğin bir parçası ile öldürülen adama vurmalarını emretmiştir. Bunun neticesinde Allah-û Teâlâ adamı tekrar diriltmiş ve böylece adam katilin kim olduğunu haber vermiştir. Bu mûcizevi olay hem Allah'ın ölüleri nasıl dirilttiğine dair kudretine bir delil², hem de sünnette vârit olan hadislerle birlikte Bakara Sûresi'nin faziletine işâret etmektedir.

Hadis-i şerifte ifade edildiği üzere Bakara Sûresi'nde Kur'an'ın en faziletli ve en büyük âyeti bulunmaktadır. O âyet ise Âyete'l-kürsî'dir. Übey b. Kaab'ın rivayet ettiğine göre,

“Hz. Peygamber, "Ey Eba Münzir, Allah'ın kitabında en büyük ayetin hangisi olduğunu biliyor musun?" dedi, ben de “Allah ve Resulü daha iyi bilir” dedim ve yine Hz. Peygamber “Ey Eba Münzir yanında bulunan Allah'ın kitabında en büyük âyetin hangisi olduğunu biliyor musun?” dedi, ben de " ﷻ "

¹ Işık, E, "Bakara Sûresi " *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, (C.4, s. 526-529)

² Işık, E, "Bakara Sûresi " *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, (C.4, s. 526-529)

"إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ"³ dedim. Bunun üzerine Allah Resulü -eli- ile göğsüme vurarak, "Allah'a yemin olsun ki ilim sana fayda sağlayacak Ey Eba Münzir" dedi."⁴

İşte bu hadisler hem Bakara Sûresi'nin faziletlerine bir örnek olarak hem de namazdan sonra Âyete'l-Kürsî'yi okumaya devam eden kişiyi cennete götüren sebepler arasında zikredilir.

Bakara Sûresi adını sûrenin 61-71 âyetlerinde geçen (البقرة) kelimesinden almakta ve bir sığır cinsi olarak değil de sadece kıssada geçen "inek" kelimesi için kullanılmıştır.⁵ İbn Mesut'tan gelen sahih bir rivayete göre sûre "Bakara" ismiyle meşhurdur. Ancak İslam'ın ilk yıllarında müşriklerin bu isim ile alay etmemeleri için "Bakara" şeklinde adlandırılması yasaklanmıştır. Daha sonraki dönemlerde İslam'ın izzet bulması ile bu yasağın kalktığı ve "Bakara Sûresi" şeklinde isimlendirildiği aktarılmaktadır.⁶

Bakara Sûresi'ndeki hükümlerin çokluğu sebebi ile bazı âlimler şunları söylemiştir: "Bakara Sûresi'nde bin emir, bin nehiy (yasak) ve bin haber bulunmaktadır. Bir görüşe göre ise sûrede on beş mesel (kıssa) bulunmaktadır. Bundan dolayı Abdullah b. Ömer bu sûreyi öğrenmek için sekiz sene uğraşmıştır."⁷

Kur'an-ı Kerim'in en uzun ve en kısa sûrelerinin hangileri olduğu konusunda müfessirlerin görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz: Kur'an'ın en uzun sûresi 286 ayet ile Bakara Sûresi, en kısa sûresi ise 3 âyet ile Kevser Sûresidir. Kur'an sıralamasında ikinci sırada olan Bakara Sûresi'nin en uzun sûre olmasının birçok hikmeti vardır.

³ Bakara, 2/255.

⁴ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, Tah: Nazr b. Muhammed el-Faryabi, Mektebetu'l-Vakfiyye, Lübnan, 2008, hadis no:810.

⁵ Işık, E, "Bakara Sûresi " *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, (C.4, s. 526-529)

⁶ Ebu'l-Fazl Şihabüddin Seyyid Mahmud el-Alûsî el-Bağdadi, *Ruhu'l-Meânî*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 2014, C.I, s. 98.

⁷ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân Tefsiri*, Muht: Muhammed Ali Sabuni, Terc: Durak Pusmaz ve Hüseyin Kayapınar, Damla Yayınevi, İstanbul, 3. Baskı, 1997, C.I, s. 56.

Bunları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

- Şerî hükümlerin ayrıntılı bir şekilde açıklanmış olması,
- Darb-ı mesellerden çokça örnekler verilmesi,
- Diğer sûrelere nispet ile çok fazla konu barındırması,
- Hüccet ve delillerin genellikle bu sûrenin kapsamında bulunmasıdır.

Bu hikmetlerden dolayı Bakara Sûresi'ne "Kur'an'ın çadırı" anlamında "Fustâtu'l-Kur'an" da denilmiştir.⁸

1.1. Terkip Kelimesinin Tanımı

Birden fazla kelimenin bir araya getirilmesiyle anlamlı bir cümle oluşturulmasına “terkip” denir. Nahiv âlimleri “terkip” kavramını "kelimelerin oluşumu" tanımını altında toplamışlardır. Konu ile ilgili Farisî şöyle demektedir: “Bir ismin başka bir isim ile ya da bir fiilin başka bir isim ile uyum sağlaması sonucunda anlamlı bir cümlenin oluşmasına “terkip” denir. " عمرو أخوك " Amr kardeşindir ve " ذهب أخوك إلى المدرسة " Kardeşin okula gitti gibi.”⁹ Zemaşerî ise “Kelimelerin isnad edilmesi ile terkip oluşur” tanımını verir.¹⁰ Molla Cami' de terkip kavramı hakkında şöyle demektedir:

" Bir parçası (cüz) harf olmamak şartıyla iki veya daha fazla kelimenin tek kelime şeklinde toplanmasıdır.”¹¹

Böylece bir harf ile bir kelimenin veya iki harfin bir araya gelmesi ile terkip oluşmaz. Terkip sayılabilmesi için iki ve daha fazla kelimenin bir kelime altında toplanması gerekir.

Terkip ifrat ve isnad olmak üzere iki çeşittir. Bu çalışmada daha çok isnad terkihi üzerinde durulacaktır. İbn Yaiş “Bir kelimenin başka bir kelimeye

⁸ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân Tefsiri*, Muht: Muhammed Ali Sabuni, Terc: Durak Pusmaz ve Hüseyin Kayapınar, Damla Yayınevi, İstanbul, 1997 3. Baskı, C.I, s. 56.

⁹ Ebu Ali Hasan b. Ahmed el- Fârisi, *el-İzâh el- Adedî*, Tahk: Hasan Şazeli Ferhud, Beyrut, 1988 C. II s. 55.

¹⁰ Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer b. Muhammed ez-Zemaşerî, *el-Mufasssal fi İlm'i-l Arabiyye*, dar'u-l Cebel, Beyrut C.II, s. 6, Ty.

¹¹ Abdurrahman Câmi, *el-Fevâidü'z-Ziyaiyye*, Terc: Ercan Elbinsoy, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 55

isnad edilmesi ile terkip oluşmaktadır” demektedir. Burada kastedilen iki kelimenin bir araya getirilerek anlamlı bir cümlenin oluşturulmasıdır.¹²

Terkip birçok şekilde yapılmaktadır; iki isimden oluşması halinde buna *isim cümlesi* denir. Bir fiil ve isimden oluşması ile de *fiil cümlesi* olur. Bazen anlamlı bir cümlenin oluşması için bunlara ek olarak Mefu'l, zarf ve car-mecrûr da eklenir.

Bazı nahiv âlimleri “cümle” ve “kelâm”ı terkip olarak isimlendirmişlerdir. İbn Cinni kelâmı şöyle tanımlar: "Kendi başına anlamlı bir mana ifade eden lafızlara kelâm denir. Nahiv âlimleri bunu cümle olarak tarif ederler.”¹³

1.2. Cümlenin Tanımı

Birden fazla kelimenin bir arada toplanmasına cümle denir. İbn Hişâm cümleyi şöyle tarif eder: "Cümle fiil (yüklem) ve fâilin (özne), mübteda ve haber ile bunların işlevini gören şeylerin bir araya gelmesi ile oluşur, “قام زيد”, "Zeyd ayağa kalktı" veya ” زيد قائم”, "Zeyd ayaktadır" örneğinde olduğu gibi.”¹⁴

Zemahşerî ise cümle ile kelâmın aynı şey olduğu görüşündedir. İbn Hişâm buna itiraz ederek şöyle demektedir: "Kelâm cümleden daha özeldir. Çünkü kelâm ancak anlamlı olursa cümle olur, cümle ise hem anlamlı hem de anlamsız olabilir." Dilbilimcilerin çoğunluğu ise “Bir cümle tam ve anlamlı olduğu zaman kelâm veya cümle olarak isimlendirilir. Ancak cümle şart veya sıla cümlesi ise kelâm olmaz sadece cümle olur” görüşündedirler. "العلم نور", "İlim nurdur" ve "إن تأدبت", "Terbiyeli olursan..." bu duruma örnek verilebilir.

¹² Yaiş b. Yaiş en-Nahvî, *Şerh 'u-l Mufassal*, Alem'u-l Kütüb, Beyrut, 2001, C.I, s. 20.

¹³ Ebu'l Fetih Osman b. Cinni, *el-Hasâis*, Tahkik: Muhammed Ali Neccar, Dar'u-l Hedy, Beyrut C.I, s. 17.

¹⁴ Cemaleddin b. Hişâm el- Ensari, *Muğni el-Lebib an Kütüb'i-l E'arib*, Dar'u İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, Lübnan, 2005, C. II, s. 419

1.3. Cümlelerin Kısımları

Nahiv âlimleri cümleyi isim ve fiil cümlesi olmak üzere ikiye ayırmışlardır. İbn Hişâm ise zarf cümlesini ekleyerek cümleyi üç kısma ayırmıştır.¹⁵ Aynı görüşte olan Suyûtî bu konuda şöyle demektedir: "Cümle üç kısma ayrılır; cümlelerin başında isim olursa isim, fiil olursa fiil, zarf veya car-mecrûr olursa zarf cümlesi olur."¹⁶

Zemaşerî ve Farisi ise isim, fiil, zarf ve şart cümlesi olmak üzere cümlelerin dört kısım olduğu görüşündedirler.¹⁷

Cümle temelinde, esas olan rükünler üzerine bina edilmektedir. Bu rükünler olmadan cümlelerin oluşması veya anlamlı bir ifadenin ortaya çıkması mümkün değildir.

Nahiv âlimleri cümlelerin iki rükünü olduğu görüşündedir:¹⁸

- Müsned ileyh¹⁹ (kendisine isnad edilen)
- Müsned (isnad olan)

İsim cümlesinde "mübteda" müsned ileyh "haber" ise müsnettir. Örneğin; "محمد مجتهد" "Muhammed çalışkandır" cümlesinde olduğu gibi, "Muhammed" mübteda olduğu için müsned ileyh, "çalışkandır" kelimesi ise haber olduğundan dolayı müsnettir. Yani burada çalışkan olma yüklemi Muhammed'e isnad edilmiştir. Fiil cümlesinde "fâil" ile "nâibu fâil" müsned ileyh "fiil" müsnettir. "جاء زيد", "Zeyd geldi", "ضرب عمرو" "Amr vuruldu" örneklerinde de aynı şekilde isnad söz konusudur. Birinci örnekte "geldi" fiili, fâil olan "Zeyd'e" nisbet edilerek müsned durumundadır. Diğer örnekte ise "Amr" kelimesi naib-u fail durumunda ve müsned ileyhtir. Bu örneklerin herhangi bir cüzünün

¹⁵ Muğni'l-Lebîb, C.II, s. 419

¹⁶ Celaleddin es-Suyuti, *Hemu'l- Havami fi Şerhi Cemu'l-Cevami*, Tahkik: Dr. Abdulâlî Mükerrrem, Daru'l-Buhus el- İlmiyye, Kuveyt, 1992, C.I, s. 13.

¹⁷ Şerh'u-l Mufassal, s. 24.

¹⁸ Temam Hassan, *el-Usul*, Daru'l-Sakafa, Mağrip, 1991, s. 138

¹⁹ İsnadın sözlük anlamı; bir şeyi bir şeye dayandırmak denektir. İstilahta ise iki kelimedenden birini diğerine nispet etmek sûretî ile muhataba tam bir fayda sağlamaktır. İsim cümlelerinde mübteda, cümlelerin başlangıcı haber ise o cümleyi tamamlayan ikinci unsurdur. Bundan dolayı haber müsned, mübteda ise müsned ileyhtir. Osman b. Ömer b. Hâcib Ebu Amr Cemaleddin el-Kürdî (İbni Hâcib), *Kafiye Meʿfumu ve İʿrabı*, Terc ve İzh: Mikail Adıgüzel, Yasin Yayınevi, , İstanbul 1999, I. Baskı, s. 16-17, Katru'n-Nedâ, s. 139.

eksik olması durumunda, cümle oluşmamaktadır. Bundan dolayı mäsned ve mäsned ileyh olmadan anlamlı bir cümleinin oluşması mümkün değildir. Bu rükünler dışında kalanlar ise cümleyi oluşturan asıl unsur olarak değil *fazlalık* olarak ifade edilir.

Görüldüğü üzere cümlede asıl olan mäsned ve mäsned ileyh'in ifade ve izhar edilmesidir. Ancak Arapça'da bazen cümleinin daha anlamlı ve anlaşılır olabilmesi için hazif, takdir, t'ehir ve müstetir gibi işlemlerin yapılması gerekir. Bu işlemler yapılırken mutlaka onları ifade eden veya işaret eden bir etkenin olması elzendir. Örneğin hazf'in caiz olabilmesi için kendisine işaret eden bir durumun olması, gizli olan bir kavramın onu açıklayan bir etken veya takdim ve t'ehir yapılacaksa anlamını izah eden bir durumun olması gerekmektedir. Bu işlemler bir faydaya istinaden yapılmaktadır.

Kuran-ı Kerim'in kendisine has bir üslûbu olduğu ve bu üslûpla günümüze kadar gelen mucizevî bir kitap olduğunu biliyoruz. Bundan dolayı biz de bu yüce kitabın en uzun sûresi olan Bakara Sûresi üzerinde uygulamalı bir çalışma yaparak, hem konu hakkındaki bilgi ve birkimimizi artırmak hem de hazf ile ilgili aklımızdaki sorulara cevap bularak bir nebze de olsa bu alanda katkı sağlamış olacağız.

1.4. Hazif Arızası

Hazf (الحذف) lügatte "silme, (حذف يحذف, حذفاً) bir tarafını kesme, iptal etmek ve düşürme" gibi anlamlara gelmektedir.²⁰ Arapça cümlelerde asıl olan bütün unsurlarının zikredilmesidir. Ancak, cümleyi anlam bozukluğundan koruyacak lafzi bir delalet olduğunda hazf'in yapılması caizdir. Aslında hazf cümlede bir noksanlıktır/eksiklik. Hazf, mütekellimin aynı kavramı tekrar etmemesi ve manayı izah etmesi için kullanılan bir dil aracıdır.

Terkip arızaları içerisinde en önemli madde hazf maddesidir. Çünkü hazf cümleinin anlam kazanması ve konuşmacıların hitap esnasında dinleyicilere düşünme, aklını ve hayal gücünü kullanmasına vesile olur.

²⁰ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Tahk: Âmir Ahmed Haydar, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, , Beyrut, Lübnan 2003 C. X, s. 48. İsmail b. Hammad el-Cevheri, *el-Sahhah Tâcu'l-Luğati ve Sahhah el-Arabiyye*, Tahk: Ahmed Abdülğafur Attar, Daru'l-İlmi'l-Melayin, C.I, s. 120.

Nahiv âlimleri hazfin caiz olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları isnadta hazfin olabilmesi için ona delâlet eden bir karînenin olmasını şart koşarlarken, bazıları ise hâl, temyiz ve Mefu'l gibi aslî unsur olmayan yerlerde herhangi bir şartın olmasına gerek olmadığı kanaatine sahiptirler.

1.4.1. Hazfin Şartları

Hazfin yapılabilmesi için gerekli şartlar maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

- Hazfedilen şeye delalet eden bir karine veya delilin olması,
- Mahzûfun te'kid olmaması,
- Zayıf bir âmil olmaması; câr ve mecrûr veya fiili nasb eden nâsîb cümle içerisinde çok kullanılmadığı sûrece hazf edilemezler,
- Başka bir unsurun yerine geçen (ivaz) olmaması,
- Âmil ile amel arasında herhangi bir zayıflığa ve kopukluğa sebebiyet vermemesi; güçlü âmil varken zayıf âmile imkân tanımaması.²¹

Hazif kavramı nahiv âlimleri için önemli olduğu kadar belâgat âlimleri için de bir o kadar önemlidir. Hazif, her ne kadar cümlede bir noksanlık olarak telakki edilse de îcâz yönünden dolayı lafzın zikredilmesinden daha belîğdir. Öyle ki Cürçânî bu konu hakkında şöyle demektedir: "Kelâmda fazla ifadeden kaçınmak, ifade için daha anlamlı ve latiftir."²² Aynı şekilde hazif, îcâz çeşitlerinden bir çeşittir. Az lafız ile birçok anlam ifade edilebildiği gibi bunun aksine çok lafızda az anlamın ifade edildiği durumlar da vardır.²³

1.4.2. Hazfin Çeşitleri

Dilbilimcilere göre Arap dilinde kullanılan birçok hazif çeşidi vardır. Bunlar sırasıyla aşağıda ele alınacaktır:

²¹ Muğni'l-Lebîb, C.II, s. 156.

²² Abdulkahir el-Cürçânî, *Delâilu'l-Îcâz*, Tah: Mahmud Muhammed Şakir, Mektebetu'l-Hanici, Beyrut, 1992, s. 146.

²³ Ebü'l-Feth Ziyâüddîn Nasrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbni Esir, *Meselu's-Sâir fi Edebi'l-Kâtibi ve's-Şâir*, Tahkik ve Şerh: Muhammed Muyiddin Abdulhamid, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1991, C.II, s. 68.

- **Hazf-i Vacip:** لولا dan sonra gelen mübtedanın haberinin hazf edilmesi, (وَلَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ) , " Eğer Allah'ın, insanların bir kısmı ile diğer kısmını engellemesi olmasaydı yeryüzünde düzen bozulurdu."²⁴ âyetteki örnekte olduğu gibi. Âmilin²⁵ tekrar etmesi durumunda tahzir²⁶ fiilinin hazfedilmesi, Örneğin; "الخيانة الخيانة", "İhanete dikkat ediniz" bu örneğin takdiri ise şu şekildedir " احذر الخيانة " Ve Mefu'lü mutlak'ın amilinin hazf edilmesi, Örneğin; "صام صياماً و قعد قعوداً" Bu örnekte de mufülü mutlak'ı nasb eden fiiler normalde mahzuftur.
- **Hazf-i Caiz:** Lafzi bir delil veya karine olması durumunda yapılan hazif çeşididir. Sibeveyhi "Muhatap mütekellimin ne kastettiğini bildiği için izhar edilmesi gereken lafız luğavi gerekçe ile hazfedilmiştir" demektedir.²⁷
- **Hazf-i Semaî:** Çok kullanıldığı için belli bir kaideye tabi olmayan hazif çeşididir, "أهلاً وسهلاً", bu örnekte ise semaî olarak kullanılan kavramları nasb eden fiil mahzuftur. Takdiri şu şekildedir; " جنت أهلا و جنت سهلا "
- **Hazf-i Kıyasi:** Bu hazf çeşidi belli başlı yerlerde gelmektedir. Şart ve kase m aynı yerde gelmesi durumunda sonra gelenin cevabı hazf edilir. " وَ لَنْ تَتَّبِعَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنْ " " Eğer sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyarsan, bilesin ki artık Allah sana ne dost ne de yardımcı olacaktır."²⁸ Bu ayette şart ile kase m üslubu beraber gelmiştir. Şart ve kase m üslubu aynı cümlede geldiği zaman, hangisi önce gelirse cevap cümlesi ona ait olur.

²⁴ Bakara, 2/251.

²⁵ Amil; irabın yapılabilmesi için anlam bütünlüğünün meydana gelmesine sebep olan şeydir. Örneğin; " جاءني زيد " cümlesinde جاء fiili olmasaydı Zeyd tek başına bir anlam ifade etmeyecekti. Bundan dolayı burada " geldi " fiili amil konumundadır ve ancak onun gelmesi ile anlamlı bir cümle meydana gelir. el-Kafiye Mefhumi, s. 25.

²⁶ Tahzir: sakındırmak ve uyarmak gibi anlamlara gelmektedir. Burada olumsuz bir fiilin meydana gelmemesi için "uzak dur" veya "sakın" gibi mukadder bir fiil ile muhatayı uyarmaktır. el-Kafiye Mefhumi, s. 148.

²⁷ Sibeveyh Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî, *el-Kitab*, Tahkik ve Şerh: Abdusselam Harun, Mektebetu'l-Hazenci, Kahire, 1988, C.I, s. 224.

²⁸ Bakara, 2/120.

- Bunlara ek olarak meçhul bir fiilin gelmesi durumunda fâil vücubben hazfedilir. Örneğin; " وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا ", " Çünkü insan zayıf yaratılmıştır."²⁹ Bu ayette fâil Allah'tır. Lafz-ı celâl mahzuf olduğu için nâibu fâil olan İnsan fâil'in yerine geçmiştir.

1.4.3. Hazfin Amacı

Hazfin yapılmasının en önemli amacı cümlenin siyak ve sibakını kuvvetlendirmek, telaffuz ve manayı daha akışkan hale getirmektir.³⁰ Bunun dışında da hazfin yapılmasının birçok amacı vardır. Bunları maddeler halinde şöyle sıralamamız mümkündür:

- İcâz,³¹ "الإيجاز", İbarede hazfin bulunduğu aklen anlaşılır, ibarenin akışı da neyin hazfedildiğini gösterir. "حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالِدُومٌ وَلَحْمٌ" "Ölü, kan, domuz eti ... size haram kılınmıştır"³² âyette ölü, kan ve domuz etinin bizzat kendilerinin haram kılınması bir anlam ifade etmediğinden burada bir hazif bulunduğu ve hazfedilen kelimenin de "أكل" (yemek) fiili olduğu ibareden anlaşılmaktadır.
- Tahfif, "التخفيف", " وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ " (Fecirden siyah ip beyaz ipten sizin için ayırt edilir hale gelinceye kadar yiyin ve için "³³ Ayette cümlenin uzamaması için bir tahfiflik söz konusudur.

Takdiri ise: "كلوا الطعام واشربوا الشراب" şeklinde gelmektedir.

- Tefhîm (Vurgulama), "التفخيم"
- Tâzim, "التعظيم"
- Tenzîh, "التنزيه", " (وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ, " " İnsanlardan kimileri vardır ki, Allah'tan başka bazı varlıkları

²⁹ Nisa, 4/28.

³⁰ Ahmet Afifi, *Zâhiratu't-Tahfif fi Nahvi'l-Arabi*, Daru'l-Mısriyyet'l-Lübnaniyye, Lübnan, 1996, s. 280.

³¹ İcâz: Sözlükte "sözü kısaltmak" anlamına gelen icâz, terim olarak meânî ilminde "bir maksat ve fikrin en az sözle açıklanması" demektir. İcâzlı söze veciz ve mücez denir. TDV İslâm Ansiklopedisi, C.21, s. 392-393.

³² Mâide, 5/3.

³³ Bakara, 2/187.

Allah'a denk tanrılar sayar da bunları Allah'ı sever gibi severler.

"³⁴ Ayette ilah edilenler ile Lafz-ı celâl yan yana zikredilmemesi için hafzedilmiştir ve takdiri şu şekildedir: " يتخذون من دون الله قوماً "أنداداً"

- Tahkîr, " التحقير ", " كَتَبَ اللَّهُ لِأَعْلَيْنَ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ", " Allah "Elbette üstün geleceğim, ben ve elçilerim" diye yazmıştır. Şüphesiz Allah güçlüdür, üstündür."³⁵

Ayette görüldüğü üzere Allah ve Resulü kâfirlerle aynı cümlede zikredilmemek için hafzedilmiştir. Takdiri şu şekildedir: " لِأَعْلَيْنَ الْكَافِرِينَ "

1.5. Hazfin Vacip Olduğu Yerler

1.5.1. لولا Edatından Sonra Gelen Mübteda'nın Haberinin Hazf Edilmesi

لولا şart edatlarından olup bir şeyin mevcudiyetinden dolayı imtinâ harflerindedir. "لو لا علي لهلك عمر", "Ali olmasaydı Ömer helak olurdu" örneğinde olduğu gibi "Hz. Ali'nin varlığı Hz. Ömer'in helak olmasına mânidir."³⁶

Bir görüşe göre " لو " terkipten önce geldiğinde bir şeyin varlığından dolayı imtinâ anlamında " لا " ise nefiy için kullanılır, böylece iki tane nefiy (olumsuz) edatı ardı sıra geldiğinde mânâyı menfiden müspete çevirir.³⁷

Aynı şekilde " لولا " şart için kullanıldığı gibi, bazen şart dışında da kullanılır. Şart için geldiğinde sadece isimlere dâhil olur, fiillere dâhil olmaz. Ancak " لولا " aslı itibarı ile sadece isimlere dâhil olan bir edattır, fiillere dâhil olduğu zaman te'vil edilmesi gerekir.³⁸ Dolayısıyla şart için kullanıldığı zaman imtinâ³⁹ olarak gelir ve kendisinden sonra gelen mübtedanın haberini hafz eder.

³⁴ Bakara, 2/165.

³⁵ Mücadele, 58/21.

³⁶ Cemaleddin b. Hişam el-Ensârî, *Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sedâ*, Tahk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Daru'l-Mustafa, Dimeşk, 2010, s. 150.

³⁷ Ebu'l-Bekâ Abdullah b. el-Ekberi, *et-Tibyan fi İrâbi'l-Kur'an*, Tahk: Ali Muhammed el-Cebbavi, Daru'l-Kutub, Lübnan, 1976, s. 72.

³⁸ İbn Hâcib, Osman b. Ömer b. Hâcib Ebu Amr Cemaleddin el-Kürdî, *el-Kafiye*, Şerh: Raziüddin en-Nahvî, Tahk: Abdulalim Salim Mükerrrem, Daru'l-Âlimu'l-Kütüb, Lübnan, 2004, C.VI, s. 16.

³⁹ İmtinâ; aslında men etmek, uzaklaştırmak anlamında kullanılmaktadır. Ancak burada farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Bazı nahivcilere göre buradaki " لولا " iki harften oluşmakta ve

Örneğin, " لولا عمرو لقابلتك، " (Eğer Amr olmasaydı, seni karşılardım) cümlesinde haber mahzuttur, takdiri ise şu şekildedir: " لولا عمرو موجود لقابلتك "

Arap nahiv âlimleri " لولا "dan sonra gelen ismin merfu olması hakkında ihtilaf halindedir. Basra ekolü, "Buradaki ismin merfu olması ibtida'dan dolayıdır, onu merfu yapan ibtidadır." görüşüne sahipken Kûfe ekolü de "Ondan sonra gelen isim لولا dan dolayı merfu olur." demektedir. Ferrâ ve Kisaî ekollerine göre ise "Ondan sonra gelen ismi merfu yapan etken mahzup olan " وجد " fiilidir." demiştir.⁴⁰

1.5.2. Bakara Sûresinde لولا Edatından Sonra Gelen Mübtedanın Haberinin Hazf Edilmesi

Bakara sûresinde لولا edatından sonra iki yerde haber hazfedilmiştir.

1. " *فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ* " " *Eğer Allah'ın keremi ve rahmeti üzerinizde olmasaydı muhakkak zarara uğrayanlardan olurdunuz.*"⁴¹ Burada لولا dan dolayı mübteda'nın (فَضْلٌ) haberi olan " موجود " hazfedilmiştir. Takdiri ise şöyledir: " *فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ حَاضِرٌ أَوْ مَوْجُودٌ* " aynı şekilde haber bilindiğinden dolayı hazfedilmesi vaciptir.

2. " *وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ* " " *Eğer Allah'ın, insanların bir kısmı ile diğer kısmını engellemesi olmasaydı yeryüzünde düzen bozulurdu. Fakat Allah'ın âlemler için büyük lütufları vardır.*"⁴² Ayet-i kerime'de ifade edildiği gibi Allah'ın defetmesinden dolayı yeryüzünde fesat çıkmamıştır. İşte ayette لولا'nın cevabı olan " *لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ* " cümlesi mahzup olan haberin yerine geçtiğinden hazfedilmesi vaciptir. Takdiri ise şu şekildedir: " *وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ مَوْجُودٌ* "

Bazen " لولا " şart dışında da kullanılır. Böyle bir durumda hem mazi hem de muzâri fiilin başında gelir. Örneğin; " *وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ* "

bunlar " لو " ve " لا " şeklindedir. Şart edatı olan " لولا " iki tane nefî edatından oluşmaktadır. Bundan dolayı iki tane nefî(olumsuz) edatı yan yana geldiğinde icab(Olumlu) ifade eder ve cümlede olumlu bir durum söz konusu olmaktadır. et-Tibyan fi l'rabi'l-Kur'an, s. 72.

⁴⁰ Muhammed b. Kasim b. Enbarî, *el-İnsâf fi Mesâilî'l-Hilâf*, Mektebtu'l-Asriyye, Beyrut, 1993, C.I, s. 70.

⁴¹ Bakara, 2/64.

⁴² Bakara, 2/251.

“Bilgiden yoksun olanlar, “Allah bizimle konuşmalı veya bize bir mûcizeli işaret gelmeli değil miydi?” dediler.”⁴³ Ayetinde "لولا" müstakbele delalet eden muzâri (يكلمنا) bir fiilin başına gelerek şart için değil tahdid (teşvik) için kullanılmıştır.

1.5.3. Mastarları Nasb Eden Fiilin Hazf Edilmesi

Gizli bir fiil ile mansub olan *mastarlar*⁴⁴, fiili hem izhar edilmesi hem de gizlenmesi caiz olan mastarlardır. Böyle bir durumda nasb eden bir fiilin ortaya çıkması veya gizlenmesi caizdir. “خيرَ مَقْدِمٍ” örneğinde yolculuktan gelen kimse için "Hoş geldin veya selamle geldin" anlamında kullanılır. Burada masdarı nasb " قَدِمْتَ ", "geldin" eden fiil hazf edilmiştir. Bu fiilin hazf edilmesi caiz olduğu gibi izhar edilmesi de caizdir. Takdiri ise şu şekildedir: " قَدِمْتَ خَيْرَ مَقْدِمٍ "⁴⁵

1.5.4. Bakara Sûresindeki Kullanımı

Bakara sûresinde birkaç yerde bu örneklere rastlamak mümkündür.

1. (قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ) " *Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin" cevabını verdiler.* "⁴⁶

Ayette mastarın "سُبْحَانَكَ" âmili olan fiil çok kullanıldığından dolayı hazfedilmiştir. Takdiri ise "سُبْحَانَكَ" ^{Yüce} "سُبْحَانَكَ" şeklinde olup buradaki fiilin hazf edilmesi vaciptir.

2. (وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا) " *Bir zamanlar biz İsrâiloğulları'ndan, "Yalnız Allah'a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz.* "⁴⁷

⁴³ Bakara, 2/118

⁴⁴ Masdar; bir fiilin kök haline denilmektedir. Aynı şekilde herhangi bir fiil üzerinden meydana gelen olaya verilen addır. Örneğin; " يعجبني ضربك عمراً " (Amrı dövmen hoşuma gider) şeklinde gelen bir cümlede " ضرب " kelimesi mastardır. Cümle bu şekilde mastar olarak geldiği gibi, fiil şeklinde de gelmesi mümkündür. Ör; " يعجبني ان تضرب عمراً " İbn Hacıb, el-Kafiye Mefhumu, s. 340.

⁴⁵ Şerh`u-l Mufassal, C.I, s. 113.

⁴⁶ Bakara, 2/32.

⁴⁷ Bakara, 2/83.

Bir önceki ayette olduğu gibi burada da nasb âmili olan fiil hazf edilmiştir. Takdiri ise "وبالوالدين أحسنوا إحسان" şeklinde olur.⁴⁸

3. كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ (يَخْتَلِفُونَ)
"Bilmeyenler de onların dediklerine benzer şeyler söylediler. Allah, ayrılığa düştükleri konularda kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir."⁴⁹

Bu ayette " مِثْل " kelimesinin âmili hazfedilmiştir, takdiri şöyledir: " قال " ⁵⁰ "الذين لا يعلمون قولاً مثل قولهم"

4. كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ)
"Bunun gibi onlardan öncekiler de onların dediklerinin benzerini demişlerdi. Kalpleri hep birbirine benziyor! Biz, gerçeği kabul edenlere âyetleri açıkladık."⁵¹

Aynı şekilde " مِثْل " kelimesinin âmili hazfedilmiştir. Takdiri ise şu şekildedir: " قولاً مثل قولهم "

5. (وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ)
"İnsanlardan kimileri vardır ki, Allah'tan başka bazı varlıkları Allah'a denk tanrılar sayar da bunları Allah'ı sever gibi severler."⁵²

Yine ayette âmil hazfedilmiştir. Takdiri ise " يحبونهم حباً كحب الله " şeklindedir.

6. فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا (أَيْنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ)

"Hacca mahsus ibadetlerinizi bitirdiğinizde de, atalarınızı andığınız gibi, hatta daha canlı bir şekilde Allah'ı anın. Ama insanlardan öyleleri vardır ki, "Ey rabbimiz! Bize bu dünyada ver" diye dua ederler. Böyle bir kimsenin ahiretten hiç nasibi yoktur."⁵³

⁴⁸ Ebu Hayyan Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf b. Hayyan Esiruddin el-Endülüsî, *Bahru'l-Muhît*, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1992, C.I, s. 458

⁴⁹ Bakara, 2/113.

⁵⁰ Bahru'l-Muhît, C.I, s. 566.

⁵¹ Bakara, 2/118.

⁵² Bakara, 2/165.

⁵³ Bakara, 2/200.

Diğer ayetlerde olduğu gibi bu ayette de âmil hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir: "اذكروا الله ذكراً كذركم "

7. (وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ) "Sana neyi infak edeceklerini de soruyorlar. De ki: İhtiyaç fazlasını."⁵⁴

Ayette "الْعَفْوَ" kelimesini nasb eden âmil mahzuftur ve takdiri şöyledir:

" قُلِ أَنْفِقُوا الْعَفْوَ "

8. (وَالَّذِينَ يَتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذُرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعاً إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ)
"İçinizden vefat edip de geride eşler bırakanlar, bir yıla kadar evlerinden çıkarılmaksızın eşlerinin geçimliğini vasiyet etsinler."⁵⁵

Burada da " وَصِيَّةً " ile " مَتَاعاً " kelimelerinin âmili olan fiiller mahzuftur ve şöyle takdir edilir: " يوصون وصية " diğeri ise şöyledir: " متع متاعاً "⁵⁶

9. (وَالْمُطَلَّقاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوقِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ) "Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler verilmesi, Allah'ın rızâsını gözetenlerin borcudur."⁵⁷

Takdiri şöyledir: " حق حَقاً "⁵⁸

10. (وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ) " İştittik, itaat ettik, bağışlamamı dileriz rabbimiz, gidiş sanadır" dediler"⁵⁹

Ayetteki " غُفْرَانَكَ " mastarı dua ifade eden emir fiilinin⁶⁰ yerine geçmiştir ve şöyle takdir edilir: " اغفر لنا غفرانك " ⁶¹

1.5.5. İğrâ Üslubunda Nasb Eden Fiilin Hazf Edilmesi

İğra; güzel, iyi ve övgü için kullanılan bir üslup türüdür. İbn Hişam "İğra muhatabı güzel fiillere teşvik etmek için kullanılan bir üslup çeşididir"

⁵⁴ Bakara, 2/219.

⁵⁵ Bakara, 2/240.

⁵⁶ Et-Tibyan, s. 192.

⁵⁷ Bakara, 2/241.

⁵⁸ Bahru'l-Muhît, C.II, s. 555.

⁵⁹ Bakara, 2/285.

⁶⁰ el-Ferrâ, Yahya b. Ziyad, *Meâni'l-Kur'an*, Tahkik: Ahmed Neccaki, Beyrut, 1980, C.I, s. 188

⁶¹ Bahru'l-Muhît, C.II, s. 759.

demektedir.⁶² İğra üslubunda kullanılan kavram peş peşe iki kere söylenebildiği gibi bir kere de söylenebilir. "الجهاد الجهاد", "Cihad'a Cihad'a" örneğinde cihad kavramını nasb eden âmil mahzuftur ve nahivcilerin çoğunluğuna göre "الزم" fiili takdir edilir. Takdiri ise şöyledir: "الزم الجهاد", "Cihad gereklidir veya Haydin cihad'a"

Tekli kullanımına ise şöyle bir örnek verilebilir: "الصلاة جامعة" bunun takdiri ise şöyledir: "احضروا الصلاة", "Haydin namaza gelin"

Çok kullanıldığından ve yaygın olmasından dolayı iğra üslubunda nasb eden âmil hazfedilir.

1.5.6. Bakara Sûresi'nde Kullanımı

İğrâ üslubu Bakara Sûresi'nde iki yerde kullanılmıştır:

1. (وَقَالُوا كُونُوا هُوداً أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفاً وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ)
"Onlar, "Yahudi veya hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız" dediler. Sen de de ki: "Hayır! Biz, Hanîf olan İbrâhim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi."⁶³

Ayette "مِلَّة" kavramı iğra üslubu üzere mansub olarak gelmiştir, takdiri ise "الزموا ملة إبراهيم" veya "بَلْ نَتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ" şeklinde gelmektedir.⁶⁴

2. (صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ)
"Allah'ın boyasıyla boyandık. Boyaca O'ndan daha güzel olan kim vardır? Biz yalnız O'na kulluk ederiz"⁶⁵

Aynı şekilde ayette iğrâ üslubu kullanılarak takdiri "الزموا صبغة الله" şeklinde gelmektedir.⁶⁶

⁶² Cemaleddin b. Hişam el-Ensarî, *Evdahu'l-Mesalîk alâ Elfiyeti ibn Malik*, Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Daru'l-Fikir, Lübnan, 1967, C.IV, s. 79.

⁶³ Bakara, 2/135.

⁶⁴ Bahru'l-Muhîr, C.1, s. 646.

⁶⁵ Bakara, 2/138.

⁶⁶ Muhammed b. Kasim b. Enbârî, *el-Beyan fi Îrâbi'l-Kur'an*, Tahk: Taha Taha, Beyrut, 1980 C.I, s. 126.

II. BÖLÜM

2. İSNAD UNSURLARINDA HAZİF

İsnad unsuru, cümlelerin asıl rükünlerini oluşturan şeylere denir. Cümle iki asıl rükünden oluşur bunlar; müsned ve müsned ileyhtir. Daha çok isim ve fiillerde bulunan isnâd unsurları, isim cümlesinde mübteda-haber, fiil cümlesinde ise fiil ve fâil oluşturmaktadır.

Müberred, cümle hakkında şöyle demektedir: "Müsned ve müsned ileyh'ten biri eksik olduğunda cümle de eksik kalır."⁶⁷ Müsned ileyh cümlede kendisinden bahsedilen unsurdur. İsim cümlesinde mübteda, fiil cümlesinde ise fâil bu konumdadır. Müsned ise cümlelerin kendisiyle tamamlandığı ikinci ana maddedir. Aynı şekilde isim cümlesinde haber, fiil cümlesinde ise fiil müsned olarak ikinci ana unsurdur.

Temam Hasan⁶⁸ ise konu hakkında şöyle demektedir; "İsnâd unsurlarında lafzi veya manevi bir karîne bulunmadıkça hazf yapılması uygun değildir. Bundan dolayı hazif yapılacağı zaman muhakkak mahzufa delalet eden bir delil veya karînenin olması şarttır."⁶⁹

2.1. İsim Cümlesinde Hazif

Arap dilinde genellikle cümle iki şekilde ele alınmaktadır. İsim cümlesi ve fiil cümlesi. Bir cümlelerin başında isim var ise isim, fiil varsa fiil cümlesi olarak kabul edilir. Arapçada isim, kendi başına bir anlam ifade edip ve zaman dilimleri ile bir araya gelemeyen kelimelere isim denir. Kelam ise iki isim veya bir isim ve fiilden birinin diğerine isnâd edilmek Sûreti ile kurulan cümlelerdir.⁷⁰

⁶⁷ el-Muktasib, C.IV, s. 126.

⁶⁸ Temam Hasan; 1918'de Mısır'ın Said şehrinin Kernek köyünde doğdu. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberledi ve aynı bölgede İslamî ilimler tahsil etti. Arap dili ve edebiyatında çığır açan çıkışları ile bilinen yazar, daha çok nahiv ilminde zirve olarak kabul edilen Sübeveyhe karşı muhalefet etmesi ile bilinir. Mısır'ın Kernek lehçesi üzerine yaptığı çalışma ile yüksek lisansını, Adeniyye lehçesi hakkındaki çalışması ile de doktorasını tamamlamıştır. Bu iki lehçe ve çalışmalarından ayrıca *Menahicu'l-Bahs fi'l-Luga* adlı kitabında bahsetmiştir. Yazar 2006'da dil alanında yaptığı araştırmalarından ötürü Melik Faysal ödülüne layık görülmüştür.
<https://shamela.ws/index.php/author/1402> (Erişim: 4.1.2020)

⁶⁹ Temam Hassan, *el-Lugatu'l-Arabiyye Mânâha ve Mebnâha*, Daru's-Sakâfa, Mağrib,1994, s. 221

⁷⁰ İbn Hâcib, *el-Kafiye Mefhumu ve İ'râbı*, s. 19.

2.1.1. Mübteda'nın (Müsned İleyh) Hazfi

Nahiv âlimleri, mübteda⁷¹ ve haber'in hazfedilmesi hususundan hangisinin daha uygun olduğu konusunda görüş birliğine sahip değildir. Bir kısmı, haberin cümledeki konumu itibariyle daha uygun olduğu kanısına vararak mübteda'nın hazfedilmesinin daha uygun olduğu yargısına varmışlardır. Diğer kısmı ise cümleyi oluşturan ana ögenin mübteda olduğu, bu nedenle haberin hazfedilmesinin daha uygun olacağı fikrini benimsemiştir. Ancak lafzi veya manevi bir karinenin olması durumunda her ikisinin de hazfedilmesi caizdir. İbn Yaîş bu hususta şöyle demektedir: "Bilinmelidir ki mübteda ile haber anlamlı bir cümlenin oluşması için vazgeçilmez iki ana öğedir. Mübteda anlamı oluşturan iken haber ise bu anlamın tamamlayıcısıdır. Ancak telaffuzda herhangi bir zorlama olması durumunda karine ile birlikte her ikisinden biri hazfedilebilir."⁷²

2.1.2. Mübteda'nın Hazfedilmesi Câiz Olan Yerler

1. Mübteda istifhamın cevabı olarak geldiği zaman, hazfedilmesi câizdir.

(قُلْ أَفَأَتَيْنُكُمْ بِشَيْرٍ مِنْ ذَلِكَ النَّارِ) " Onlara de ki: "Şimdi size bundan daha vahim olanı haber vereyim mi? Cehennem!"⁷³ Ayetinde mübteda istifhamın cevabı olarak geldiğinden hazfedilmiştir ve takdiri şöyledir: " هي النار " Burada " هي " mahzup mübteda, " النار " ise haberdir.

2. Mübteda şart cümlesinin cevabına dâhil olan fa'dan sonra geldiğinde hazfedilmesi caizdir.

(وَإِنْ تَخَالَطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ) " Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir."⁷⁴ Ayetinde mübteda fa'dan sonra geldiği için hazfedilmiştir. Takdiri ise şöyledir: " فهم إخوانكم " "

⁷¹ Mübteda; Kendisine isnad edilen bir unsurun (haber) olmasına rağmen, lafzi amillerden soyutlanmış(Kendisini merfu yapacak herhangi bir etkenin olmaması) olan isimlere mübteda denir. İbni Hacib, el-Kifaye Mefhumu, s. 94.

⁷² Şerhu'l-Mufassal, C.I, s. 94.

⁷³ Hac, 22/ 72.

⁷⁴ Bakara, 2/220.

3. "القول" kelimesinden sonra geldiğinde yine mübteda hazfedilir.

"هو ساحر، أو هو مجنون" (قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ) takdiri şöyledir:

2.1.3. Mübteda'nın Hazfedilmesinin Vacip Olduğu Yerler

1. Kasem cümlesinde haberin sarıh bir şekilde olması gerekir.

Örneğin: "في ذمتي لأفعلن ما يجب أن يفعل" "

Takdiri ise şöyledir: "في ذمتي يمين أو عهد", "Yemin ederim ki ne gerekiyorsa yapacağım "

Buradaki "يمين" kelimesi hazfedilmesi vacip olan mahzuf mübtedadır.

2. Haberin mastar olarak gelmesi ve fiilin işlevini yapıyor olması.

Örneğin; "فَصَبِّرْ جَمِيلًا", "Artık (bana düşen) güzelce sabretmektir." takdiri ise "صبري صبر جميل" şeklinde gelir.

3. Mübteda "لاسيما" sonra gelirse yine hazfedilmesi vacip olur.

Örneği "أحب الشعراء لا سيما أبو فراس الحمداني" (Şairleri severim, özellikle de Ebu Feras Hamdaniyi çok severim) şeklindedir. Takdiri ise şöyledir; "هو أبو فراس الحمداني"

4. Mübteda, fiil'i-emire naib olan mastardan sonra geldiğinde yine hazfedilir. Örneği; "سقيا لك" takdiri "الدعاء لك" şeklinde gelmektedir.

5. Mübteda (zem veya medh'e)⁷⁵ mahsus olarak geldiğinde hazfedilmesi vaciptir. "نعم الكتاب كتاب الله" örneğinde övülen kavram Allah'ın kitabıdır. Dolayısıyla takdiri şu şekilde olur: "الممدوح"

⁷⁵ Zem: yermek, kınamak ve kötölemek anlamlarında kullanılır. Medh ise övmek, methetmek ve iltifat etmek gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Nahiv ilminde ise daha çok "نعم" meth ve "بنس" zem kelimelerinin bazı şartlara binaen kullanılması anlamındadır. Şartları ise fâillerinin elif lam ile marife olması veya marife olan bir isme muzaf olmalarıdır. Ör: "نعم الكتاب كتاب الله" el-Kafiye Mefhumi, s. 438.

2.1.4. Bakara Sûresindeki Kullanımı

Bakara sûresinde mübteda on dört yerde hazfedilmiştir.

1. (صُمُّ بَعْكُمْ عَمِّي فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ) "Artık onlar sağırlardır, dilsizlerdir ve körlerdir; bu yüzden geri de dönemezler."⁷⁶

Ayette münafıklardan bahsettiğinden dolayı onları açık bir şekilde zikretmemektedir. Ayet onlar hakkında indiği için siyak ve sibaktan kimlerden bahsettiği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bundan dolayı takdiri "هم صُمُّ بَعْكُمْ عَمِّي" şeklinde gelir. Buradaki zamir ayet münafıklardan bahsettiği için onları işaret etmektedir.

2. (أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ) "Yahut onlar, karanlıklar içinde gökten boşanan gök gürültülü, şimşekli bir yağmura tutulmuş kimseler gibidirler. Yıldırımlar yüzünden ölümden korkarak parmaklarıyla kulaklarını tıkarlar. Hâlbuki Allah inkârcuları çepeçevre kuşatmıştır."⁷⁷

Aynı şekilde bu ayette de mübteda hazfedilmiş ve takdiri ise şöyledir:

"أَوْ مِثْلَهُمْ كَمِثْلِ صَيِّبٍ"⁷⁸

3. (وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا) "Dedik ki: "Şu şehre girin, orada bulunanlardan dilediğiniz şekilde bol bol yiyip için, kapıdan eğilerek girin ve af dileyin ki hatalarımızı bağışlayalım. Biz iyi davrananlara fazlasıyla vereceğiz."⁷⁹

Bu ayette de mübteda hazfedilmiştir ve takdiri ise şu şekildedir:

"سَوَالْنَا حِطَّةً"⁸⁰

⁷⁶ Bakara, 2/18

⁷⁷ Bakara, 2/19

⁷⁸ Et-Tibyan, s. 65.

⁷⁹ Bakara, 2/58.

⁸⁰ Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer b. Muhammed ez-Zemehşerî, *Keşşaf*, Tahk: Muhammed Mursi Amir, Daru'l-Mushaf, Kahire, 1998, C.I, s. 70.

4. (بَدِيعِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ) "O, göklerin ve yerin eşsiz-örneksiz yaratıcısıdır; bir şeyin olmasını dilediğinde ona "ol!" der, hemen oluverir." ⁸¹

Ayette fâil bilindiğinden ve lafz-ı celale tâzimden dolayı mübteda hazfedilmiştir. Takdiri ise şöyledir: "اللَّهُ بَدِيعِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ" Çünkü burada yeryüzünü ve gökyüzünü yaratanın Allah olduğu bilinmektedir. ⁸²

5. (الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ) "Gerçek, rabbinden gelendir; o halde sakın şüpheye düşenlerden olma!" ⁸³

Bu ayet üzerinde nahiv âlimleri arasında ihtilaf vardır. Bazılarına göre "الْحَقُّ" mübteda "مِنْ رَبِّكَ" ise haberdir ve burada herhangi bir hazif söz konusu değildir. Bazılarına göre ise hazif vardır ve takdiri şöyledir: "ما كتموه الحق أو ما عرفوه" Bir görüşe göre ise "الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ" cümlesi mübteda, haberi ise mahzuttur. Takdiri ise şöyledir: "يعرفونه أو يتلونه"

6. (وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ) "Allah yolunda öldürülenler için "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler, fakat siz bilemezsiniz." ⁸⁴

Burada da mübteda hazfedilerek takdire gidilmiştir. Takdiri ise "هم" şeklindedir. "أَمْوَاتٌ" kelimesinin takdiri ise "بل قولوا هم أحياء" şeklinde gelmektedir. ⁸⁵

7. (شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ) "O...Kur'an'ın indirildiği ramazan ayıdır." ⁸⁶

Diğer ayetlerde olduğu gibi bu ayette de mübteda hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir: "هي شهر رمضان" Bu ayette de nahiv âlimleri ihtilaf etmiştir. Bir kısmına göre "هي" mahzup mübtedadır ve takdiri "هي شهر رمضان" şeklindedir. Diğer kısmı ise "شهر" kelimesinin mübteda olduğunu ve haberi konusunda da iki görüş

⁸¹ Bakara, 2/117

⁸² Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtûbî, *Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1985, C.II, s. 86.

⁸³ Bakara, 2/147

⁸⁴ Bakara, 2/154.

⁸⁵ Et-Tibyan, s. 128.

⁸⁶ Bakara, 2/185.

olduğunu beyan etmiştir. Bu görüşlerden ilkinde göre " الذي أنزل " cümlesi haber; ikincisine göre ise ayetin devamında gelen " فمن شهد " cümlesi haberdır.⁸⁷

8. (وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ) "Ona, "Allah'tan kork!" dense gururu kendisini günaha sürükler. Ona cehennem yeter! Orası ne kötü bir yataktır!"⁸⁸

Ayette muahhar olan mübteda zemme mahsus olup mahzuftur ve takdiri şöyledir: "وللبس المهاد جهنم"

9. (وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ) "Sana yetimleri de soruyorlar. De ki: Onların durumlarını iyileştirmek hayırlı bir iştir. Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir."⁸⁹

Burada da hazif söz konusudur. Mübteda şart edatı olan إن 'nin cevabında gelmesinden dolayı hazfedilmiştir ve takdiri de şöyledir: "فهم إخوانكم"

10. (الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ) "Boşama iki keredir."⁹⁰

Yine mübteda mahzuftur ve takdiri ise şöyledir: "عدد الطلاق الذي يجوز معه". الرجعة مرتان

11. (وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يُعْفُونَ) "Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehirin yarısını ödemek size borçtur; ancak kadınların bağışlaması veya nikâh bağı elinde olanın hoşgörülü davranması müstesnadır."⁹¹

Takdiri şöyledir: "فالواجب نصف ما فرضتم"

12. (وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ (أَصَابَهَا وَايْلٌ فَاَتَتْ أَكْلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَايْلٌ فَطَلَّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ) "Mallarını Allah rızasını dileyerek ve içlerinden gelerek harcayanların misali ise tatlı bir yamaçta bulunan, üzerine bolca yağmur yağan, bu sebeple ürününü iki misli veren bir

⁸⁷ Et-Tibyan, s. 151.

⁸⁸ Bakara, 2/206.

⁸⁹ Bakara, 2/220.

⁹⁰ Bakara, 2/229.

⁹¹ Bakara, 2/237.

bahçedir; şayet sağanak yağmazsa incecik yağar. Allah yapıp ettiklerinizi görmektedir."⁹²

"فَطَلٌّ" kelimesi fa'u cevabiyeden sonra geldiğinden dolayı mübteda hazif edilmiştir. Takdiri şöyledir: "فمصبيها"⁹³

13. *وَاسْتَشْهَدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ (الشُّهَدَاءِ) "Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar."*⁹⁴

Bu ayetteki hazif öncesine dikkat çekmek amacı ile yapılmıştır. Takdiri şöyledir: "فالمستشهد رجل وامرأتان"⁹⁵

14. *(وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ) "Şayet yolculuk halinde olur ve yazacak birini bulamazsanız, teslim alınmış rehinler (yeterlidir)."*⁹⁶

Bu ayette "فَرِهَانٌ" haberdur. Mübteda ise mahzuffur ve takdiri şu şekildedir: "فالوثيقة أو التوثيق رهان"⁹⁷

2.2. Haber'in (Müsned) Hazfedilmesi

Haber⁹⁸ cümledeki anlamı tamamlayan ikinci unsurdur. Dolayısıyla haber bilindiği zaman hazfedilmesi uygundur.

Haberin hazfedildiği yerler:

1. Haber muhatap tarafından bilindiği zaman istifhamın cevabında hazfedilir.

"وَلَيْنِ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ"
"Şayet o inkârcılara, "Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı yasalarına boyun

⁹² Bakara 2/265.

⁹³ et-Tibyân, s. 217.

⁹⁴ Bakara, 2/282.

⁹⁵ et-Tibyân, s. 228.

⁹⁶ Bakara, 2/283.

⁹⁷ et-Tibyân, s. 232.

⁹⁸ Haber: İsim cümlelerinde lafzi amillerden soyutlanmış (Yani kendisini merfu yapacak herhangi bir etkenin olmamasıdır)ve mübtedaya isnad olan bir isimdir. Ancak haber müfret bir isim olarak geldiği gibi, cümle şeklinde de gelmesi mümkündür. İbni Hacıp, *el-Kifaye Mefhumu*, s. 95.

*eğdiren kimdir?" diye soracak olsan, hiç tereddütsüz "Allah'tır" derler. O halde haktan nasıl yüz çevirirler? "*⁹⁹

Ayettindeki Lafz-ı celal mübteda, haberi ise mahzuftur. Haber istifhamın cevabında geldiğinden yerin ve göğün yaratıcısının kim olduğu bilinmektedir. İşte bundan dolayı hazfedilmiştir. Takdiri ise şöyle gelmektedir: "الله خالقهن "

2. Hemze-i tesviyeden¹⁰⁰ sonra gelen haber de hazfedilir. Bu hemze Kur'an'ın birçok yerinde geçmektedir:

أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلُوبًا سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ " *Herkesi hak ettiğine göre yönetip gözeten Allah, -bir de O'na ortaklar koşuyorlar- hiç başkalarıyla bir olur mu? De ki: "Söyleyin bakalım onların isimlerini (onlar kimlermiş, ne yapmışlar)! Siz Allah'a yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi bildiriyorsunuz?"*¹⁰¹

Burada hemzeden sonra gelen " مِنْ " mübteda konumundadır. Haberi ise hazfedilmiştir, takdiri şöyledir: " أفمن هو قائم على كل نفس بما كسبت كمن ليس كذلك "

3. Kendisine yapılan atıftan dolayı da haberin hazfedilmesi caizdir.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أَكْلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا " *Takvâ sahiplerine vaad olunan cennetin özellikleri şöyledir: Zemininden ırmaklar akar; yemişleri ve gölgesi sùrekli. İşte bu, günahattan çekinenlerin mutlu sonudur; inkâr edenlerin sonu ise ateştir.* "¹⁰³

Ayette geçen " أَكْلُهَا دَائِمٌ " cümlesinde " أَكْلُهَا " mübteda " دَائِمٌ " ise haberdir. İkinci cümlede ise mübteda mevcuttur ancak haber hazfedilmiştir. Takdiri ise

⁹⁹ Ankebut, 29/61.

¹⁰⁰ Hemze-i tesviye: "Mütekellimde, hemzenin yardımı ile iki işin eşitlenmesi için kullanılan bir terkip olmakla beraber, istifham anlamı vermek için kullanılır. Yaşar Koçak, Nahivde Hemze, Makale, s.90.

https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/190872/makaleler/1/16/arastirmx_190872_1_pp_83-103.pdf (Erişim: 5.12.2019)

¹⁰¹ Râd, 13/33

¹⁰² Keşşaf, C.II, s. 361

¹⁰³ Râd, 13/35.

şöyledir: " ظلها دائم " burada haberin hazfedilmesinin sebebi muhatap tarafından biliniyor olmasıdır.¹⁰⁴

4. Şart cümlesinde fa'nın cevabı olarak geldiğinde şart fiili kendisine delalet ettiğinden dolayı haber hazfedilir.

أَيَّاماً مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ " *"İçinizden hasta veya yolcu olan, başka günlerden sayısınca tutar. Orucu tutmakta zorlananlar için bir yoksulun (günlük) yiyeceği kadar fidye yeterlidir. Bir iyiliği mecbur olmadan yapan için bu (yaptığı) iyidir. Ama orucu tutmanız -bilerseniz- sizin için daha hayırlıdır."*¹⁰⁵

Ayetteki " فَعِدَّةٌ " kelimesi mübtedadır, haberi ise cümlenin siyakından bilindiğinden dolayı hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir: " فعليه عدة "

2.2.1. Bakara Sûresindeki Kullanımı

1. وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِفُوا رُؤُوسَكُمْ حَتَّى (يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ بِهِ آذَى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَنَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةً إِذَا رَجَعْتُمْ) (تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ)
*"Hacı ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin; engellenirseniz kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurban, mahalline ulaşınca kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (tıraşını olup) oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin. Güvenlikte olduğunuzda hacdan önce umre yapan kişi, gücünün elverdiği türden bir kurban kessin. Bulamayan ise hac sırasında üç gün, döndükten sonra da yedi gün yani tam on gün oruç tutmalıdır. Bu, ailesi Mescid-i Harâm civarında oturmayanlar içindir. Allah'ın buyruğuna saygılı olun ve bilin ki Allah'ın cezalandırması çok şiddetlidir."*¹⁰⁶

Bu ayette haber, fa'dan sonra birkaç yerde hazfedilmiştir.

¹⁰⁴ Bedreddin ez-Zerkeşi, *el-Burhân fi Ulumi'l-Kur'an*, Tahk: Muhammed Ebu'l-Fazıl İbrahim, Daru'l-Marefe, Beyrut, C.III, s. 139. Ty.

¹⁰⁵ Bakara, 2/184.

¹⁰⁶ Bakara, 2/196.

Takdiri ise şöyledir: " فَعَلَيْكُمْ مَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ " cümledeki " ما " muahhar mübteda " فَعَلَيْكُمْ " kelimesi ise mahzuf olan haberdir. Aynı durum " فَعَلَيْهِ فِدْيَةٌ " ile " فَعَلَيْهِ صِيَامٌ " cümleleri için de geçerlidir.¹⁰⁷

2.3. Fiil Cümlesinde Hazif

Arapça'da cümle yapısı genellikle isim ve fiil cümlesi şeklinde oluşmaktadır. Cümlelerin başına fiil gelmesi ile fiil cümlesi oluşur. Fiil; kendi nefsinde bir anlam ifade edip ve üç zaman diliminden biri ile beraber gelen kelimelerdir. Fiil kendi içerisinde bazı özellikleri vardır. Bu özellikler; fiilin başına " قد, سوف, س " gibi harflerin dâhil olmasıdır. Bu harfler tek başına anlam ifade edemeyip ancak başka bir kelime ile kullanıldığında anlam kazanır.¹⁰⁸

2.3.1. Fâilin¹⁰⁹ Hazfedilmesi

Nahiv âlimleri fâilin hazfedilmesi konusunu iki kısma ayırmışlardır.

2.3.1.1. Fail'in Hazfinin Vacip Olduğu Yerler

Nahiv âlimlerinin çoğunluğuna göre fâilin birkaç yerde hazfedilmesi vaciptir.¹¹⁰ Bunlar maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

1. Bir fiil malum kipinden meçhule çevrildiği zaman failin hazfedilmesi vaciptir. Onun yerine Mefu'lu bih niyabet eder. Ör: " كَلَّمَا رَزَقُوا مِنْهَا مَنْ " "ثَمَرَةَ رِزْقًا"

2. Nahiv âlimlerinin çoğunluğuna göre bir mastarın fâili açık bir şekilde zikredilmediği zaman fâil hazfedilir. Özellikle Basra ulemasına göre mastar müştak bir kelime olmadığından herhangi bir zamirde takdir edilmez. Bu duruma şu cümle örnek getirilmektedir:

¹⁰⁷ İbn Anberi, et-Tibyân, C.I, s. 146.

¹⁰⁸ İbni Hacib, el-Kafiye Mefhumi, s. 372-373.

¹⁰⁹ Fail: kendisine fiil isnad edilen, sarîh veya müevvel (te'vil) bir isimdir. Örneğin " علم زيدٌ " kelimesi sarîh isim için geçerlidir. Cümlede fâil sarîh bir şekilde gelmiştir. O da Zeytdir. Mastar-ı müevvel isme ise şu şekilde bir örnek verilebilir; " أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ " "أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ " kelimesi müevvel fâildir. Takdiri ise şu şekildedir; " خَشوع قلوبهم " İbni Hişam, Katru'n-Nedâ, s. 214-215.

¹¹⁰ Hemu'l-Hevamî, C.I, s. 160.

"أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ / يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ" (Veya bir katlık gününde yakını olan bir yetimi yahut aç açık bir yoksulu doyurmaktır.)¹¹¹

Bir görüşe göre de fâil takdir edilerek şöyle olur: "إِطْعَامَهُ يَتِيمًا"¹¹²

3. İstisna'î müferrağ'da¹¹³ yine fâil hazfedilir.

"ما قام إلا هند", "Sadece Hint kalktı veya Hint dışında kimse kalkmadı" Bu cümlede fâil hazfedilmiş ve takdiri ise şu şekildedir: "ما قام أحد إلا هند" burada "هند" kelimesi fâil olamaz aksi takdirde "kalkma" yüklemi ondan nefyedilmiş olur bu durumda ise cümlenin anlamı bozulmuş olacaktır. Dolayısıyla cümledeki "قام" fiilinin fâili, "أحد" kelimesidir.

4. Taaccüp¹¹⁴ fiilinde fâilin benzeri geçtiğinde fâilin hazfedilmesi vacip olur.

"أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ" "Onlar, bizim huzurumuza çıkacakları gün öyle bir işitirler ve öyle bir görürler ki!"¹¹⁵

Bu ayette ikinci fail hazfedilmiştir ve takdiri şöyledir: "وَأَبْصِرْ بِهِمْ"

Birinci fâil kendisine delalet ettiğinden dolayı hazfedilmiştir.

2.3.1.2. Fâil'in Hazfinin Caiz Olduğu Yerler

1. Belağî bir sebep teşkil ettiği zaman, fâlin fiili ile birlikte hazfedilmesi caizdir. Cümlenin siyak ve sibakından muhatap fâilin durumundan haberdâr olduğundan veya bilinen bir kişi/zat olmasından dolayı hazfedilir. Burada örnek olarak verilecek ayette, fâil muhataplar tarafından bilinmektedir. O da Allah'tır (c.c) ve mâlum olmasından dolayı hazfedilmiştir.

¹¹¹ Beled, 90/14.

¹¹² Katru'n-Neda, s. 218.

¹¹³ İstisna'î müferrağ: İstisna cümlelerinde müstesna minhu (Kendisinden istisna edilen kişi) geçmemesi durumunda kendi amelinden uzaklaştığından müferrağ olarak isimlendirilir. Şöyle bir örnekle açıklamamız mümkündür: "ما قام إلا زيد" cümlesinde "قام" fiilinin fâili mahzuftur. Cümlenin takdiri ise şu şekildedir; "زيد" fâil değildir. Zira fâil olsaydı kalkma yüklemi ondan da nefyedilmesi gerekirdi. İbni Hişam, *Katru'n-Nedâ*, s. 297.

¹¹⁴ Taaccüp: Şaşırarak, hoşuna gitmek gibi anlamlara gelmektedir. Nahiv ilminde ise *taaccüp* kendisine özel lafızlarla karşılaşılan bazı olaylardan hayret etmektir. İbn Hişam, *Katru'n-Nedâ*, s. 388-389.

¹¹⁵ Meryem, 19/38.

" وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا " "Allah'a karşı gelmekten sakınanlara, "Rabbiniz size ne indirdi?" diye sorulur. Onlar, "Hayır indirdi" derler. "¹¹⁶

Ayette fâil fiili ile beraber hazfedilmiştir. Ve takdiri de şöyledir: " أنزل ربنا خيراً "

2. Yine fâilin tek başına hazfedilmesi caizdir.

Sınavın nasıl geçtiğini öğrenmek isteyen bir kimse " ماذا فعل محمد؟ ", "Muhammed ne yaptı?" şeklinde sorduğu soruya " نجح ", "Başardı" biçiminde verilen cevaptır ve takdiri de şöyledir: " نجح محمد ", " Muhammed başardı."

3. Fiil ve fâilin beraber hazfedildiği yerlerden bir tanesi de kasemdir. Kasemde hem fiil hem de fâilin hazfedilmesi caizdir.

" والله لأفعل " bu cümlenin aslı şu şekildedir: " أقسم بالله "¹¹⁷ Allah'a yemin ederim ki (yapacağım) şeklinde ifade edilir.

2.3.2. Fiilin Hazfedilmesi

Fiil cümlesinde herhangi bir karinenin olması durumunda fiilin hazfedilmesi caizdir.¹¹⁸ Bu durumlar ise maddeler halinde şöyle verilebilir:

- Olumsuz bir cümleye cevap verileceği zaman fiil hazfedilir.

" ما قام أحد ", "Kimse kalkmadı" diyen bir kişiye " بلى زيد ", "Hayır Zeyd kalktı veya Bilakis Zeyd (kalktı)" şeklinde verilen cevaptır. Bunun takdiri ise şöyledir: " بلى قام زيد "

- İstifhamın cevabında tahakkuk ettiği zaman yine fiil hazfedilir.

" وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ " "Onları kim yarattı?" diye sorsan kuşkusuz "Allah yarattı" diyecekler. Şu halde (Allah'ı bırakıp) nasıl onlara dönebiliyorlar! "¹¹⁹

¹¹⁶ Nahl, 16/30.

¹¹⁷ Muhammed Ebu Musa, *Hasaisu'l-Terakib*, Mektebetu Vehbe, Kahire, 1996, s. 272.

¹¹⁸ Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyeti İbn Malik, C.II, s. 88.

Takdiri: "خلقهم الله" şeklindedir.

Mahzuf olan bir fiil kendisinden sonra gelen bir fiili açıklıyorsa (müfesser) hazfedilmesi vaciptir. Bu da fiillere mahsus olan şart edatlarından sonra gelmektedir. Cumhura göre mahzuf fiilden önce isim gelmektedir ve bir isim kendisinden sonra gelen fiile fâil konumunda olamayacağı için burada da böyle bir şey söz konusu değildir.

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ " *"Ve eğer müşriklerden biri senden korunma isterse, Allah'ın sözünü duymasına fırsat vermek için onu koruma altına al..."* ¹²⁰

Bu ayetteki "أَحَدٌ" kelimesi vücuben mahzuf olan fiilin fâilidir. Takdiri ise şöyledir:

"وَإِنْ اسْتَجَارَكَ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ" böyle bir kullanım ise caiz olmadığından fiilin hazfedilmesi vaciptir.

2.3.3. Bakara Sûresi'nde Fiil Ve Fâilin Hazfedildiği Yerler

Bu hazif çeşidi Bakara Sûresi'nde altı yerde geçmektedir:

1. (وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ) *"Sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler ve âhirete de onlar kesin olarak inanırlar."* ¹²¹

Bu ayette fâil hazfedilmiş ve onun yerine naibu fâil geçmiştir. Takdiri ise müstetir olan "هو" zamiridir.

2. (كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَتُوا بِهَا مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ) *"İman eden ve iyi işler yapanlara, kendileri için zemininden ırmaklar akan cennetler bulunduğu müjdesini ver. Onlara cennetteki meyvelerden biri rızık olarak her sunulduğunda, "Bu daha önce de bize rızık olarak verilendir" derler."* ¹²²

¹¹⁹ Zuhruf, 43/87.

¹²⁰ Tevbe, 9/6.

¹²¹ Bakara, 2/4.

¹²² Bakara, 2/25.

Burada da fâil hazfedilerek naibu fâil onun yerine geçmiştir. Birinci cümledeki hazif " رَزَقُوا " kelimesinde ve fâilin yerine " واو الجماعة " niyabet etmektedir. İkinci cümlede ise " رَزَقْنَا " fâilin yerine " نا الفاعلين " zamiri geçmektedir.

3. الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِيهِ ((الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ "Onlar ki, iyice pekiştirdikten sonra da Allah'a verdikleri sözden dönerler, Allah'ın birleştirilmesini emrettiğini ayırırlar, yeryüzünde fesat çıkarırlar; işte sonunda zararlı çıkacak olanlar da yalnız bunlardır."¹²³

Aynı şekilde burada da fâil hazfedilmiştir. Ve onun yerine niyabet eden müstetir (gizli) zamir " هو " geçmiştir.

4. وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ((مُوسَى كَانَتْ فِيهَا سَبْعُونَ مِائَةً أَلْفًا نَفْسًا إِنَّ رَبَّكَ لَخَبِيرٌ بِالْأَعْيُنِ "Mûsâ kavmi için su istemiş, biz de ona, "Asânı taşa vur!" demiştik. Bunun üzerine taştan on iki göze fişkırdı. Her topluluk kendi içeceği yeri bildi. "Allah'ın rızından yiyin için; yeryüzünde fitne fesat çıkarmayın" (dedik). "¹²⁴

Bu ayette " فُقُلْنَا " kelimesindeki "fa" mahzup olan bir fiile mutaallıktır (bağlı). O fiil ise fiil cümlesini oluşturan " ضرب " fiilidir. Takdiri şu şekildedir: " فإن ضربت فقد انفجرت " veya " فاضرب فانفجرت "¹²⁵

5. رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ الرَّحِيمُ الرَّحِيمُ ((التَّوَابُ الرَّحِيمُ "Ey rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. "¹²⁶

Burada da fiil faili ile birlikte hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir: " ومن ذريتنا فاجعل أمة مسلمة "¹²⁷

¹²³ Bakara, 2/27.

¹²⁴ Bakara, 2/60.

¹²⁵ Keşşaf, C.I, s. 71.

¹²⁶ Bakara, 2/128.

¹²⁷ Kurtubi, C.II, s. 126.

6. (وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ) "*Hacı ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin; engellenirseniz kolayınıza gelen bir kurban gönderin.*"¹²⁸

Bu ayette de fiil cümlesi hazfedilmiş ve takdiri ise şu şekildedir: "فأذبحوا"
"ما استيسر من الهدى"

¹²⁸ Bakara, 2/196.

III. BÖLÜM

3. İSNADIN OLMADIĞI YERLERDE HAZİF

Diğer bölümlerde olduğu gibi, bu bölümde de âyetlerden örnekler verilerek konu bağlamında getirilen izahlara devam edilecektir. Önceki bölümlerde daha çok cümlenin asıl unsurlarını oluşturan, mübteda-haber, fiil-fâil gibi birbirlerine isnad edilen kısımlar ele alınmıştır. Bu bölümde ise, daha çok isnad unsuru olmayan mefuller, nida üslubu ve izafet gibi cümlenin tamamlayıcı unsurları olarak kabul edilen yan öğelerinden bahsedilerek örnekler verilecektir.

3.1. Mefûlu Bih'in¹²⁹ Hazfedilmesi

Nahiv âlimlerine göre fiil cümlesinin maksadı, kurulan cümlede anlamın mütekellimden, muhataba geçmesi ve ulaşmasıdır. Oluşturulan cümlede anlamlı bir ifade ortaya çıktığında, yan unsurlara başvurmanın herhangi bir anlamı yoktur. Özellikle isim ve fiil cümlelerinde ana unsurlar cümleyi tamamlıyorsa yan unsurlara başvurmak fuzulidir. Aynı şekilde ihtiyaç hâsıl olduğu zaman cümlenin bazı öğelerinin hazfedilmesi ve yerine takdire gidilmesi Arapça'nın güzelliklerindedir. Fiil cümlesi fiil ve fâilden oluşmaktadır. Onun dışında kalanlar ise cümlenin asıl öğeleri değil nahiv âlimlerinin tabiri ile "fudla" fazlalıktır. Cümlenin ana unsurlarının (fiil-fâil) hazfedilmesi caiz olduğu gibi, anlam bütünlüğünün korunması için diğer yan unsurların da hazfedilmesi yerine göre câizdir. Bazı âlimler Mefu'l'un fazla oluşundan yola çıkarak hazfedilmesi için herhangi bir karine varlığının gerek olmadığı kanaatine varmışlardır.¹³⁰

Mefu'l-ü bih lafzi veya manevi sebeplerden ötürü hazfedilir. Ayetlerde hazfin gerçekleştiği yerlerde genellikle icâz yönüne dikkat çekilmektedir.

" كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ " " Allah "Elbette üstün geleceğim, ben ve elçilerim" diye yazmıştır. Şüphesiz Allah güçlüdür, üstündür."¹³¹

¹²⁹ Mefu'l-u bih; cümlede fâilin yüklemine kendisi üzerinde vaki olduğu isme denir. Örneğin; "Kemal kapıyı kapattı" cümlesinde nesne olan kapı, *Mefu'l-u bihtir*. Çünkü fâil olan Kemal'in fiili o kapı üzerinde cereyan etmiştir. İbn Hacıb, el-Kafiye Mefhumi, s. 115.

¹³⁰ Muhammed Hudaýr, *Kadâya Mefu'l-u Bih inde'n-Nuhati'l-Arab*, Mektebetu'l-Encelu Misriyye, Kahire, s. 339, Ty.

¹³¹ Mücadele, 58/21.

Ayette görüldüğü üzere Mefu'l hazfedilmiştir. Hazfedilmesinin sebebi ise siyak ve sibaktan kâfirlerden bahsettiğinin anlaşılma oluşturdur ve takdiri şu şekildedir: " لَاغْلِبَنَّ الْكَافِرِينَ "

3.1.1. Bakara Sûresindeki Kullanımı

• كَادُ الْبَرْقِ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ) (الله لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ الله عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ "Şimşek gözlerini kör edercesine çakar, onlara ışık verdikçe yürürler, ışığı karartınca da kalakalırlar. Allah dileseydi onların işitme ve görmelerini büsbütün giderirdi. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir. "¹³²

Ayette Mefu'l, şart " لَوْ " edatından sonra vaki olduğundan hazfedilmiştir. Çünkü şart cevabı kendisine delalet etmektedir, takdiri ise şöyledir: " ولو شاء الله أن يذهب بسمعهم وأبصارهم لذهب بها "¹³³

• (فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ) "Bunu yapamazsanız –ki asla yapamayacaksınız– yakıtı insanlar ve taş olan ateşten sakının; o, inkârcılar için hazırlanmıştır. "¹³⁴

Yine " تَفْعَلُوا " cümlesindeki Mefu'l hazfedilmiş ve takdiri şöyledir: " لم تفعلوا ما أمرتم به " Burada Mefu'lun zikredilmemesinin sebebi; hem tekrardan kaçınmak hem de ayetin îcaz yönüne vurgu yapmaktır. Bir önceki ayette¹³⁵ Allah kâfirlerden Kur'an'ın benzerini getirmelerini istemektedir. Bu ayette ise onların böyle bir şey yapmayacağına dikkat çekmektedir. Hal böyle olunca Mefu'lun hazfedilmesi ile Kur'an'ın îcâz yönüne atıfta bulunmak ve cümleyi fazla unsurlardan korumak amaçlanmaktadır.¹³⁶

¹³² Bakara, 2/20.

¹³³ Ebu'l-Berakat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefi, *Tefsiru'n-Nesefi*, Tah: Yusuf Ali Bedevi, Daru İbni Kesir, Beyrut, 2018, C.I, s. 61.

¹³⁴ Bakara, 2/24.

¹³⁵ Bakara sûresi 23. âyetinde Allah (c.c) kâfirlerden Kur'an'ın sûresine benzer bir sûre getirmelerini istemektedir.

¹³⁶ Ebu Suud b. Muhammed el-İmadi, *Tefsir'u Ebu Suud, İrşâdu'l-Akli's-Selim ilâ Mezayâ'l-Kur'ani'l-Kerim*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, C.I, s. 81. Ty.

- (وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا)

"Mûsâ kavmi için su istemiş, biz de ona, "Asâni taşa vur!" demiştik. Bunun üzerine taştan on iki göze fişkırdı "137

Yukardaki ayetlerde olduğu gibi burada da hazf söz konusudur. Takdiri ise "استسقى موسى ربه" şeklindedir.

- (ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ) "Bu durum, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmelerinin, bu yaptıkları da isyan etmeleri ve haddi aşmalarının sonucuydu. "138

Aynı şekilde Mefu'l hazfedilmiş ve takdiri şöyledir: "عصوا ربه"

- (قَالُوا أَلَمْ نَجِئْكَ بِالْحَقِّ فَدَبَحْهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ) "İşte şimdi doğrusunu anlattın" dediler ve ineği (bulup) kestiler, ama az daha (bunu) yapmayacaklardı. "139

Ayette hazfedilen Mefu'l'den önceki "kesme" yüklemi kendisine işaret etmektedir. Takdir ise şöyle gelmektedir: "يفعلون ذلك"

- (أَوْ كَلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبِيَّهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ) "Ne zaman onlar bir ahidde bulundularsa yine kendilerinden bir grup onu bozmadı mı? Zaten onların çoğu iman etmezler. "140

Ayetin siyakından da anlaşıldığı üzere Yahudiler her ne zaman Allah'a söz vermişlerse onlardan bir grup bu ahdi bozmuştur. Dolayısıyla ayette kime söz verdikleri belli olduğu için Mefu'l hazfedilmiştir. Takdiri, "عاهدوا الله" şeklindedir. Burada Lafz-ı celal Mefu'l konumundadır.¹⁴¹

¹³⁷ Bakara, 2/60.

¹³⁸ Bakara, 2/61

¹³⁹ Bakara, 2/71.

¹⁴⁰ Bakara, 2/100.

¹⁴¹ Keşşaf, C.I, s. 83.

• (وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) "Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın zâtı oradadır. Şüphesiz Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, çok bilgilidir."¹⁴²

Aynı şekilde Mefu'l hazfedilmiş ve takdiri şöyledir:"أينما تولوا وجوهكم"¹⁴³

• (وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) "İbrahim İsmail'le birlikte beytin temellerini yükseltiyordu: "Ey rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin."¹⁴⁴

Ayette geçen " تَقَبَّلْ " kelimesi emir kipi olan " اقبل " anlamındadır, mahzuf olan Mefu'lun takdiri ise " تقبل منا " şeklindedir.

• (فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ) "Artık siz beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, bana nankörlük etmeyin!"¹⁴⁵

Takdiri şöyledir: " اشكروا لي نعمتي "¹⁴⁶

• (إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ) "Ancak tövbe edenler, kendilerini düzeltenler ve gerçeği açıkça ifade edenler bunun dışındadır. İşte bunların tövbesini kabul edeceğim. Doğrusu ben tövbeleri kabul eden ve rahmeti bol olanım."¹⁴⁷

Ayette geçen " وَأَصْلَحُوا " ile " وَبَيَّنُّوا " kelimelerin Mefu'lu mahzuttur. Takdiri ise şöyledir: " أصلحوا قومهم وبينوا الحق "¹⁴⁸

• (إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ) "İşte o zaman, izlenenler, kendilerini izleyenlerden hızla uzaklaşmışlardır; artık azabı görmüşler, aralarındaki bağlar kopmuştur."¹⁴⁹

Burada Mefu'lu bih mahzuttur ve takdiri şöyledir:" اتبعوا الله "

¹⁴² Bakara, 2/115.

¹⁴³ Keşşaf, C. I, s. 89.

¹⁴⁴ Bakara, 2/127.

¹⁴⁵ Bakara, 2/152.

¹⁴⁶ Bahru'l-Muhît. C.II, s. 50.

¹⁴⁷ Bakara, 2/160.

¹⁴⁸ Bahru'l-Muhît. C. II, s. 70.

¹⁴⁹ Bakara, 2/166.

- (وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَبَيِّنَ لَكُمْ الْحَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْحَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ)

"Fecirden siyah ip beyaz ipten sizin için ayırt edilir hale gelinceye kadar yiyin ve için" ¹⁵⁰

Takdir: "كلوا الطعام واشربوا الشراب" şeklinde gelmektedir.

- (وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى)

"Erdemlilik asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir; fakat erdemlilik kişinin Allah'a saygılı olmasıdır." ¹⁵¹

Aynı şekilde ayetin takdiri: "من اتقى الله" biçiminde gelmektedir.

- (وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ)

(الْمُحْسِنِينَ) "Allah yolunda harcama yapın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin, kuşkusuz Allah iyilik edenleri sever." ¹⁵²

Mefu'lu bih hazfedilerek şöyle takdir edilmiştir: "وأنفقوا أموالكم في سبيل"

الله" ¹⁵³

- (وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِأَذْنَةٍ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ)

"Allah ise izni ile cennete ve bağışlanmaya çağırır, gerektiğe hatırlasınlar diye insanlara âyetlerini açıklar." ¹⁵⁴

Takdiri: "والله يدعو الناس إلى الجنة والمغفرة" şeklinde gelmektedir.

- (إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ)

"İbrâhim "Rabbim hayat veren ve öldüren benim" dedi." ¹⁵⁵

Bu ayette iki tane fiilin mefulü hazfedilmiştir. Hz. İbrahim burada Allah'ın iki sıfatından bahsederek muhatabını âciz bırakarak yapamayacağı bir

¹⁵⁰ Bakara, 2/187.

¹⁵¹ Bakara, 2/189.

¹⁵² Bakara, 2/195.

¹⁵³ Bahru'l-Muhît, C. II, s. 251.

¹⁵⁴ Bakara, 2/221.

¹⁵⁵ Bakara, 2/258.

durumla karşı karşıya bırakmak istemektedir. Ayetteki fiillerin takdiri ise şöyledir:

"الذي يحيي الخلق ويميتهم"¹⁵⁶

- (وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ) "Bizi

bağışla, ayıplarımızı ört ve bize rahmetinle muamele buyur! Sen bizim sahibimiz ve yardımcımızsın; artık inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!"¹⁵⁷

Allah-u Teâla'nın "اغفر لنا" sözündeki meful hazfedilmiştir ve takdir: "

"اغفر لنا ذنوبنا" şeklinde gelmektedir.¹⁵⁸

3.2. İki Tane Mefu'le Âmil Olan Bir Fiilin İkinci Mefu'lunun Hazfedilmesi

Bu hazif çeşidi Bakara Sûresi'nde dört yerde geçmektedir:

1. (وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ) "Mûsâ'ya kırk gece için söz vermiştik. Sonra siz, haksızlık ederek buzağıyı (tanrı) edindiniz."¹⁵⁹

Bu ayette geçen "اتخذ" fiili iki mefulü nasb eden geçişli bir fiildir. Hz. Musa, Allah (cc) ile görüşmek için İsrail oğullarından ayrıldığında, onlar buzağıya tapmıştır. Ayet de onların yaptığı bu fiili kınamak için inmiştir. Bahsi geçen fiilin ikinci Mefu'lu hazfedilmiştir, takdiri şöyledir: "ثم اتخذتم العجل إلهاً"¹⁶⁰

2. (وَلِكُلِّ وِجْهَةٍ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ (عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) Herkesin yüzünü ona doğru çevirdiği bir yönü vardır. Öyleyse hayırlarda yarışın. Nerede olursanız olun, Allah sizin hepinizi bir araya getirecektir. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir."¹⁶¹

¹⁵⁶ Bahru'l-Muhît, C. II, s. 627.

¹⁵⁷ Bakara, 2/286.

¹⁵⁸ Bahru'l-Muhît, C. II, s. 766.

¹⁵⁹ Bakara, 2/51.

¹⁶⁰ İbn Cezi el-Kelbi, *et-Teshîlu li Ulumi'l-Tenzil*, Daru'l-Kitabu'l-Arabi, Beyrut, 1973 C.1, s. 48. et-Tibyân, s. 62.

¹⁶¹ Bakara, 2/148

Aynı şekilde bu ayette de siyak ve sibaktan anlaşıldığı için ikinci Mefu'l hazfedilmiştir. Ayette geçen "موليها" kelimesi birinci Mefu'le muzaf olmuş ikinci Mefu'l ise mahzuftur. Takdiri şu şekildedir: "ولكل وجهة هو موليها وجهه"¹⁶²

3. فَأَيُّ قَصِيئَتُمْ مَنَاسِكُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا (أتنا في الدنيا وما له في الآخرة من خلاقٍ اتنا في الدنيا وما له في الآخرة من خلاقٍ) *Hacca mahsus ibadetlerinizi bitirdiğinizde de, atalarınızı andığınız gibi, hatta daha canlı bir şekilde Allah'ı anın. Ama insanlardan öyleleri vardır ki, "Ey rabbimiz! Bize bu dünyada ver" diye dua ederler. Böyle bir kimsenin ahiretten hiç nasibi yoktur.*"¹⁶³

Ayette geçen "أتنا" fiili iki Mefu'l nasb etmektedir. Birinci Mefu'l "نا" zamiri ikinci Mefu'l ise mahzuftur ve takdiri şöyledir: "أتنا مطلوبنا"

4. وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُصَارَ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ (وَيَعْلَمُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) *Alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Kâtip de şahit de zarar görmesin. Eğer bunu yapar da zarar verirsiniz şüphesiz bu sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun, Allah size öğretiyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.*"¹⁶⁴

Bu ayette ikinci Mefu'l birkaç yerde hazfedilmiştir. İlki "أشهدوا" fiilinde, ikincisi "تفعلوا" fiilinde, diğeri ise "ويعلمكم" fiilindedir. Takdirleri ise şu şekildedir: "ويعلمكم الله ذلك" "إن لم تفعلوا ذلك" "أشهدوا شهداء"

3.3. İsmi Mevsûl'e¹⁶⁵ Dönen Zamirin Hazfi

İsm-i mevsûle dönen zamir hem merfu hem de mansûb olarak gelmektedir. Ancak zamir, mübteda ve haber olduğu zaman hazfedilebilir, fiil veya isim ve fiil olduğunda hazfedilmez. Örneğin "جاء اللذان قاما" cümlesinde "قاما" fiilindeki zamir, mübteda olmadığı için hazfedilmez veya "جاء الذي هو يقوم" bu cümledeki "يقوم" fiili haber, ancak müfret (tek kelime) olmadığı için hazfedilmez.¹⁶⁶

¹⁶² İbrâhîm bin Muhammed bin Sırrî bin Sehl el-Zeccac, *Meâni'l-Kur'an ve İrâbuhu*, Tah: Abdulcelil Şelbi, Alemu'l-Kütüb, Beyrut, 1988, C. I, s. 225.

¹⁶³ Bakara, 2/200.

¹⁶⁴ Bakara, 2/282

¹⁶⁵ İsmi Mevsûl; Cümle içerisinde kendisine dönen sıla cümlesi ve âid(dönen) bir zamir ile anlam ifade eden isimlere ismi mevsûl denir. İbni Hacib, el-Kafiye Mefhumu, s. 279.

¹⁶⁶ Evdahu'l-Mesâlik, C.I, s. 166,167.

İsm-i mevsûle dönen mansub zamir ise Mefu'l-ü bih babında değerlendirilir. Arapça'da cümlenin uzaması hoş karşılanmadığı için böyle bir durumda olan mansub ve muttasıl zamir hazfedilir.¹⁶⁷

Buna şöyle bir örnek verilebilir: " وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ " "*Gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir.*"¹⁶⁸ Bu ayette mevsule dönen iki zamir hazfedilmiştir. Cümlede geçen "مَا" ism-i mevsûl, ondan sonra gelen cümle ise sılâ cümlesidir. Cümlenin takdiri ise şu şekildedir: " يعلم ما تسرونه وما تعلنونه " Görüldüğü üzere Mefu'l konumunda olan iki tane zamir hazfedilmiştir.

Ancak cümlede, iki Mefu'le müteaddi bir fiil olduğu zaman ism-i mevsule dönen zamirin izhar edilmesi daha uygundur. Örneğin; " وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً (ibadet yeri) yaptığımız- Mescid-i Harâm'dan... " ¹⁶⁹ buradaki " جَعَلْنَاهُ " fiili iki Mefu'le müteaddi (geçişli) olduğu için zamir hazfedilmemiştir.

3.3.1. Bakara Sûresi'ndeki Kullanımı

Kur'an'ı Kerim'in birçok yerinde ism-i mevsûle dönen zamirin hazfine rastlamak mümkündür. Bakara Sûresi'nde on dört yerde ism-i mevsûle dönen zamir hazfedilmiştir.

1. (وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ) "*Kulumuza indirdiğimiz kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz onun benzeri bir sûre de siz getirin, Allah'tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın; eğer iddianızda samimi iseniz!*"¹⁷⁰ Ayette geçen "مَا" ism-i mevsûldür. Ona dönen zamir ise hazfedilmiştir ve takdiri şöyledir: "مما نزلناه"

2. (قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ) "*Allah "Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim" buyurdu.*"¹⁷¹ Aynı şekilde ayette geçen zamir hazfedilerek takdiri şöyledir: "ما لا تعلمونه"

3. (قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ) "*Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi*

¹⁶⁷ Musa Mustafa Ubaydan, *Zahiratu'l-Hazf fi'l-İsnâd*, Kahire, 1994. s. 66.

¹⁶⁸ Tegabun, 64/4.

¹⁶⁹ Hac, 22/25.

¹⁷⁰ Bakara, 2/23.

¹⁷¹ Bakara, 2/30.

şüphesiz sensin" cevabını verdiler. ¹⁷² Bu ayette de sılâ cümlesindeki mevsûle dönen zamir hazfedilmiştir. Takdiri ise şöyledir: " ما علمتنا إياه "

4. (قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ)

"Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim; yine sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim, demedim mi!" buyurdu. ¹⁷³ Diğer ayetlerde olduğu gibi bu ayette de iki tane mansûb zamir hazfedilmiştir. Takdiri ise şöyle gelmektedir: " ما ¹⁷⁴تبدونه وما تكتُمونه

5. (وَأْمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ)

"Elinizdekini (Tevrat'ı) tasdik edici olarak indirdiğime (Kur'an'a) iman edin; sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın! ¹⁷⁵ Ayette geçen " بِمَا أَنْزَلْتُ " ism-i mevsûl ve sılâ cümlesindeki zamir hazfedilmiştir.

Takdiri ise şu şekildedir: " بما أنزلت " Bazıları ise ayette geçen ما 'nın masdariyye olduğunu ve takdirinin şöyle olduğunu ifade ettiler: "وَأْمِنُوا"

¹⁷⁶ بيانزالي لما معكم من التوراة

6. (وَأَذُقْتُمْ نَفْسًا فَادْرَأْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ)

"Hani siz bir adam öldürmüştünüz de bu hususta birbirinize düşmüştünüz. Hâlbuki Allah sakladığınızı ortaya çıkaracaktı. ¹⁷⁷ Bu ayette mahzûf olan zamir için iki şekilde takdir yapılmaktadır.

Birincisi " ما كنتم تكتُمونه " şekildedir. Diğeri ise " ما كنتم تكتُمون من أمر "

" القتل وقتله " şeklindedir.

7. (أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ)

"Onlar bilmezler mi ki, gizlediklerini de açığa vurduklarını da Allah bilmektedir! ¹⁷⁸ Ayette Allah (c.c) kâfirlerin küfür adına neyi gizlediklerini ve iman hakikati ile ilgili neyi açığa çıkardıklarını bildiğini ifade etmektedir. Cümlelerin uzamaması için sılâ cümlesindeki zamir hazfedilmiştir. Bu da Kur'an'ın îcaz yönüdür. Takdiri ise şöyledir: " ما يسرونه وما يعلنونه " ¹⁷⁹

8. (فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ)

"Elleriyle kitap yazıp sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için, "Bu Allah'ın katındandır"

¹⁷² Bakara, 2/32.

¹⁷³ Bakara, 2/33.

¹⁷⁴ Tefsir'u Ebu Suud, C.I, s. 106.

¹⁷⁵ Bakara, 2/41.

¹⁷⁶ Bahru'l-Muhîr, C.I, s. 282.

¹⁷⁷ Bakara, 2/72.

¹⁷⁸ Bakara, 2/77.

¹⁷⁹ Bahru'l-Muhîr, C.I, s. 443.

diyenerlere yazıklar olsun! "¹⁸⁰ Bu ayette de iki tane mansub zamir hafzedilmiştir. Takdiri ise şöyledir: " مما كَتَبْتَهُ أَيْدِيهِمْ وَمِمَّا يَكْسِبُونَهُ " Bir görüşe göre burada kastedilen "kötü amellerdir" ve takdiri şu şekildedir: " بما يكسبون الأعمال السيئة "¹⁸¹

9. (وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمِعُوا) "*Hatırlayın ki sizden sağlam bir söz almış, dağı da üzerinize kaldırmıştık. "Size verdiklerimizi kuvvetle tutun, söylenenlere kulak verin" demiştik.* "¹⁸² Ayette ism-i mevsulün silâsındaki zamir yine hafzedilmiş ve takdiri şöyledir: " ما آتيناكم إياه "

10. (وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سَلِيمٍ) "*Onlar, Süleyman'ın hükümlerini haklarında şeytanların uydurup söylediklerine uydular.* "¹⁸³ Burada " ما " ism-i mevsul silâsı ise " تَتْلُوا " cümlesidir. Cümledeki mef"ul konumunda olan zamir hafzedilmiş ve takdiri şu şekildedir: " ما تتلوه الشياطين "¹⁸⁴

11. (وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا آَلَفْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا) "*Onlara, "Allah'ın indirdiğine uyun" denildiğinde, "Hayır, atalarımızdan gördüğümüze uyarız" dediler.* "¹⁸⁵ Bu ayetteki takdir ise şöyledir: " ما أنزله الله "¹⁸⁶

12. (أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ) "*İşte kazandıklarından bir payı olanlar bunlardır. Allah, hesabı çok çabuk görür!* "¹⁸⁷ Bu ayette geçen "مَا" hem mevsul hem de masdariye olması caizdir. Mastar olarak kabul edilirse takdiri şöyle olur: "من كسبهم" eğer masdariye olursa takdiri şöyle olur: "كسبوه مما" "¹⁸⁸

13. (وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي (أَرْحَامِهِنَّ) "*Boşanan kadınların kendileri üç âdet görünceye kadar beklerler. Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz.* "¹⁸⁹ Aynı şekilde ayette geçen " مَا خَلَقَ اللَّهُ " cümlesinde mansub zamir hafzedilerek takdiri şöyle olur: " ما خلقه الله "¹⁹⁰

14. (الَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبَعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا أَدَىٰ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ (رَبِّهِمْ) وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ) "*Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının arkasından başa kakıp incitmeyenler için rablerinin katında özel*

¹⁸⁰ Bakara, 2/79.

¹⁸¹ Bahru'l-Muhît, C.I, s. 448.

¹⁸² Bakara, 2/93.

¹⁸³ Bakara, 2/102.

¹⁸⁴ Bahru'l-Muhît, C.I, s. 522.

¹⁸⁵ Bakara, 2/170.

¹⁸⁶ Bahru'l-Muhît, C.I, s. 103.

¹⁸⁷ Bakara, 2/202.

¹⁸⁸ Bahru'l-Muhît, C.I, s. 312.

¹⁸⁹ Bakara, 2/228.

¹⁹⁰ Bahru'l-Muhît, C.I, s. 457.

karşılık vardır. Artık onlar için korku yoktur, onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir.

"¹⁹¹ Bu ayette de geçen " مَا " hem masdariye hem de ismi mevsûl olması caizdir. İsmi mevsul olarak kabul edilirse şu şekilde takdir yapılır: " مَا أَنْفَقُوهُ " Eğer mastariyye olursa " أَنْفَقُوا " fiilinin takdiri şöyle olur: " إِنْفَاقِهِمْ "¹⁹²

15. (وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ) "Bir günden sakının ki, onda Allah'a döndürüleceksiniz, sonra kimseye zulmedilmeden herkese hak ettiği tam olarak verilecektir." "¹⁹³ Bu ayetin takdiri ise şöyle olur: " ما كسبته "

3.4. Temyîzin¹⁹⁴ Hazfi

Temyîz cümlelerin asli unsurlarından olmayıp onsuz da cümle kurulabilir. Ancak bazen cümledeki muğlaklığın ortadan kalkması için gereklidir. Temyiz mansubattandır (nesnedir). Arap edebiyatında ve Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde temyiz izharı vakî olduğu gibi, hazfın de olduğu yerler mevcuttur.

3.4.1. Bakara Sûresindeki Kullanımı

Temyîz bu sûrede birkaç yerde geçmektedir.

1. (فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ) (يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ) "Bulamayan ise hac sırasında üç gün, döndükten sonra da yedi gün yani tam on gün oruç tutmalıdır. Bu, ailesi Mescid-i Harâm civarında oturmayanlar içindir. Allah'ın buyruğuna saygılı olun ve bilin ki Allah'ın cezalandırması çok şiddetlidir." "¹⁹⁵ Ayette geçen " وَسَبْعَةٍ " kelimesi ile " عَشْرَةٌ " kelimelerinin temyizi, cümlelerin siyak ve sibakından anlaşıldığı için hazfedilmiştir. Takdiri ise şöyledir: " سبعة أيام " diğeri ise " عشرة أيام " şeklinde gelmektedir. Ayetin başında bir tane temyiz zikredildiği için

¹⁹¹ Bakara, 2/262.

¹⁹² Bahru'l-Muhît, C.I, s. 660.

¹⁹³ Bakara, 2/281.

¹⁹⁴ Temyiz: Cümlede, sarîh veya mukadder olan isimde meydana gelen kapalılığı ortadan kaldıran mansub isimlere denir. İbn Hâcib, el-Kâfiye Mefhumi, s. 162. İbni Hişâm ise temyizi şu şekilde tanımlar: "Kendisinde beş şey toplanan mansub bir isimdir. Bu beş şey şunlardır; isim olması, fudla (fazla) olması, nekire olması, câmid (türemeyen) olması, cümlede geçen zatlardan (bağlantılı olduğu isimler) kapalılığı ortadan kaldırması." Katru'n-Neda, s. 284.

¹⁹⁵ Bakara, 2/196.

cümlenin uzamamasından dolayı diğerleri hafzedilmiştir. Çünkü cümlede asıl olan temyiz değil adededir.¹⁹⁶

2. (وَالَّذِينَ يَتُوفُّونَ مِنْكُمْ وَيَدْرُونَ أَرْوَاجاً يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغَ (أَجَلُهُمْ) فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْتُمْ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ *İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeksizin) dört ay on gün beklerler. Bekleme sürelerinin sonuna geldiklerinde kendileri hakkında, normal ölçülerde yapıp ettiklerinden size bir sorumluluk yoktur. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.* "197 Aynı şekilde bu ayette de temyiz hafzedilmiş ve sayının müzekker oluşundan temyiz miiennes olduğu anlaşılmaktadır. Takdiri ise şöyledir: "عشر ليال"198

3.5. Hâl'in¹⁹⁹ Hazfi

Arapça'da hal ancak bir karinenin olması durumunda hafzedilebilir. Te'kid yerine geçtiği için halde asıl olan izhâr edilmesidir.

Kur'an'ın birçok yerinde hal'in hafzine rastlamak mümkündür. Bakara Sûresi'nde de üç yerde hafzedilmiştir.

1. (فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لَيْسَ شَيْءٌ بِهِ تَمَنَّا قَلِيلًا) (فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ *Elleriyle kitap yazıp sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için, "Bu Allah'ın katındandır" diyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazdıkları yüzünden vay haline onların! Ve yapıp ettikleri yüzünden vay haline onların!* "200 Ayette geçen (فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ) cümlesinin hal'i mahzutfur ve ondan sonra gelen cümle onun mahzuf olduğuna dair bir karînedir. Takdiri ise şu şekildedir: "محرفا"201 Bu ayette hal olan "محرفا" kelimesi "الْكِتَاب" kelimesine mutaallıktır.

2. (وَادُّ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمَ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلَ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) *İbrâhim İsmâil'le birlikte beytin temellerini yükseltiyordu: "Ey rabbimiz! Bizden*

¹⁹⁶ Bahru'l-Muhît, C.I, s. 267.

¹⁹⁷ Bakara, 2/234.

¹⁹⁸ Meâni'l-Kur'an, C.I, s. 151.

¹⁹⁹ Hâl: Cümle içerisinde lafız veya anlam olarak fâilin veya Mefu'l-u bihin durumunu açıklayan şeydir. Ör: "Ahmet evde ayakta idi" cümlesinde Ahmet'in durumunu açıklayan kavram ayakta yüklemidir ve bu fiil hâldir.

²⁰⁰ Bakara, 2/79.

²⁰¹ Bahru'l-Muhît, C.I, s. 448.

bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin. ²⁰² Burada da hal hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir: " وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمَ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلَ قَانِلِينَ "

3. (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ) "Artık sizden kim bu aya yetişirse onu oruçlu geçirsin. ²⁰³ Aynı şekilde burada da hal hazfedilmiş ve takdiri şu şekildedir: " فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ " صحيحاً بالغاً ²⁰⁴

3.6. Mevsûf'un²⁰⁵ Hazfi

Sıfat; tezkir, te'nis, ifrad, tesniye, cemi, tar'if, tenkir ve îrabta mevsufuna uymak durumundadır. Herhangi bir karînenin olması durumunda mevsûfun hazfedilmesi caizdir. ²⁰⁶ Aynı şekilde bir karînenin olması durumunda mevsûf hazfedilirse sıfat onun yerine geçer.

Bu hazf çeşidi Bakara Sûresi'nde altı yerde geçmektedir;

1. (يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ) "Allah birçok kimseyi onunla saptırır, birçok kimseyi de onunla doğru yola iletir; onunla başkalarını değil, ancak emrine karşı gelenleri saptırır. ²⁰⁷ Ayette mevsûf hazfedilmiş ve takdiri şu şekilde yapılmaktadır: " يضل أناساً كثيراً وما يضل به إلا القوم " "الفاسيقين"

2. (وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ) "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette oturun, istediğiniz yerinden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz" dedik. ²⁰⁸ Cümlede geçen " رَغَدًا " kelimesinin mevsufu hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir: " أَكَلًا رَغَدًا ". Buradaki sıfat mansub ve Mefu'lü mutlak yerine niyabet etmektedir. رَغَدًا kelimesi cefa ve sıkıntı olmadan rahat yaşamak anlamına gelmektedir. ²⁰⁹ Aynı şekilde bu ayette mahzuf olan " أَكَلًا " kelimesi, ayette geçen " وَكُلَا " fiiline Mefu'l-u mutlak olarak geldiği için, Mefu'l-u mutlakın mahzuf olduğu yerlere örnek olarak verilebilir.

²⁰² Bakara, 2/127.

²⁰³ Bakara, 2/185.

²⁰⁴ el-Hasâis, C.II, s. 380.

²⁰⁵ Sıfat: Her halinde mevsufuna tabi olup ve bir anlam ifade eden, ifade ettiği anlam ya tahsis ya da îzah yapan lafız veya mânadır. İbni Hacib, el-Kafiye Mefhumu, s. 228.

²⁰⁶ Evdahu'l-Mesâlik ila Elfiyeti ibn Malik, C.IV, s. 318.

²⁰⁷ Bakara, 2/26.

²⁰⁸ Bakara, 2/35.

²⁰⁹ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, Fethu'l-Kadîr beyne Fenney er-Rivayeti ve'l-Diraye min İlmi't-Tefsir, Daru İhyai't-Turasi'l-Arab, Beyrut, C.I, s. 67. Ty.

3. (وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ) " İçlerinde birtakım ümmîler vardır ki, kitabı bilmezler; bütünü bildikleri kulaktan dolma şeylerdir. Onlar sadece zan ve tahminde bulunuyorlar. "²¹⁰ Burada da aynı şekilde mevsuf hazfedilmiş ve takdiri şu şekildedir: " ومنهم قوم أميون "

4. (وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُعْرِضُونَ) "...namazı kılın, zekâtı verin" diyerek söz almıştık. Sonra, içinizden küçük bir kesim dışında, sözünüzden döndünüz; hâlâ da sırt çevirmektesiniz. "²¹¹ Bu ayette de geçen " توليتم إلا " cümlesindeki mevsuf hazfedilmiş ve takdiri şu şekildedir: " قوماً قليلاً "

5. (مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا) "Biz bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. "²¹² Burada mevsufun hazfedilmesinin sebebi öncesinde geçen cümlelerin kendisine delalet etmesinden dolayıdır. Takdiri ise şöyledir: " نأت بآية خير منها "

6. (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ) "İnsanlardan kimileri vardır ki, Allah'tan başka bazı varlıkları Allah'a denk tanrılar sayar da bunları Allah'ı sever gibi severler. "²¹³ Aynı şekilde diğer ayetlerde olduğu gibi burada ada mevsuf hazfedilmiş ve takdiri şu şekildedir: " يتخذون من دون الله قوماً " أنداداً "

3.7. Nidâ²¹⁴ Üslûbunda Hazf

Nidâ kelime anlamı olarak Arap kültüründe sesin yükseltilmesini ifade etmektedir. Birçok nidâ harfi olması yanı sıra kültüre yerleşmiş ve sık kullanılan bazı nidâ harfleri bulunmaktadır. Nahiv âlimlerinin ıstılahında nidâ, bazı harflerle çağrıda bulunmak ve duâ etmek gibi birçok anlama gelmektedir. Bu sayede çağrıda bulunan kişinin veya duâ esnasında icâbet edilmesi amaçlanmaktadır. Nidâ harflerle yapıldığı gibi nidâ harfleri olmadan da yapılabilmektedir. Diğer başlıklarda olduğu gibi, nidâda da hazf söz konusudur. Hazf nidâ edatlarında olduğu gibi münâda da yapılmaktadır.²¹⁵

²¹⁰ Bakara, 2/78.

²¹¹ Bakara, 2/83.

²¹² Bakara, 2/106.

²¹³ Bakara, 2/165.

²¹⁴ Münâdâ: Meful-u bihin kısımlarından olan münâda; çağırıyorum " أَدْعُو " fiili yerine geçen nida harfleri ile muhatabın kendisine yönelmesini istemektir. İbni Hacib, *el-Kafiye Mefhumu*, s. 116.

²¹⁵ Evdahu'l-Mesalik ila Elfiyeti ibn Malik, C.IV, s. 3.

3.7.1. Nidâ Harfinin Hazfi

Nidâ üslûbunda kullanılan birçok harf vardır. Bazıları şunlardır: "الهمزة، "يا، أيأ، هيا، وا، أي" ancak bunlar içerisinde en çok kullanılan "يا" harfidir. Ve bunun dışında bir nidâ harfi hafzedildiği zaman, en kapsamlı nidâ harfi olduğu için onunla takdir yapılmamaktadır. Burada nidâ harflerinden maksat sesin yükseltilerek muhataba ulaşılması veya tembihte bulunarak dikkatin üzerine çekilmesidir. Bu çeşit hazf türüne Kur'an'ın birçok yerinde karşılaşmak mümkündür. Ör: "يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذُنُوبِكِ" ²¹⁶ "Yusuf! Sen bunu olmamasay! Hanım! Sen de günahının affını dile" Bu ayette hazf söz konusudur. Takdiri şöyledir: "يا يُوسُفُ". Diğer bir örnek ise şöyledir: "سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَا الثَّقَلَانِ" ²¹⁷ "Sizin için de (hesap sorma) vaktimiz olacak, ey sorumluluk yüklenmiş iki varlık! " Ayetin takdiri ise şöyledir: "يا أَيُّهَا الثَّقَلَانِ"

Nidâ edatının hafzedilmesinin birçok gayesi vardır. İcâz, acil-acele bir işin yapılması, hakiki veya manevi olsun münâdanın çağrıda bulunan kişiye yakın olması gibi amaçlardan dolayı hazf gerçekleşir.

3.7.2. Nidâ Harfinde Hazfin Mümteni' Olduğu Yerler

Nidâ üslûbunda bazı yerlerde nida harflerinin hafzedilmesi caiz değildir. Bu durumu maddeler halinde sıralamamız mümkündür:

- Müsteğas bih olduğuanda (yardım talep etmek) ²¹⁸ Örneğin; "يا لزيد"
- Mendub olduğuanda (Üzüntü ve keder) ²¹⁹ Örneğin; "وازيداه"
- Zamir ile kullanıldığı zaman. Örneğin; "يا إياك قد كفيئك"
- Münada uzak olduğu zaman (Çünkü buradaki amaç sesin ulaşmasıdır)
- Münada ism-i cins ²²⁰ olduğu zaman. Örneğin; "يا رجلاً خذ بيدي"

²¹⁶ Yusuf, 12/29.

²¹⁷ Rahman, 55/31.

²¹⁸ Müsteğas bih: "Sıkıntı ve meşakkatin giderilmesi veya yardım talep edilmesi durumunda çağrıda bulunmaktır." *Katru'n-Neda*, s. 261.

²¹⁹ Mendub: "Ölüm vb. musibetlerin gelmesi sonucunda, keder ve üzüntüden ağıt yakmak, ah vah çekmek anlamına gelmektedir." *Katru'n-Neda*, s. 265.

²²⁰ İsmi Cins: Kendi türleri içerisinde belli bir kişi için değil de bütün türler için geçerli olan genel kavramlardır. İbni Hacib, *el-Kafiye Mefhumu*, s. 310.

- Lafz-1 celal ile kullanıldığı zaman hafzedilmez, ancak lafz-1 celalin sonunda şeddeli mim varsa hafzedilir. Örneğin; "اللهم" burada nida harfinin hafzedilmesi caizdir. Ancak Lafz-1 Celal ile geldiğinde hafzedilemez. Örneğin; "يا الله"

Bu gibi durumlarda nidâ edatının hafzedilmesi mümtendir.

3.7.3. Münâdânın²²¹ Hazfi

Arap dilbilimciler münâdanın hafzedilmesi konusunda farklı görüşler beyan ettiler. Bazıları münâdanın hafzedilmesinin cümlede eksikliğe sebebiyet vereceğinden asıl olan zikredilmesi olduğu görüşündedirler. Bazıları ise nidâ harfinin cümlede olması şartı ile hafzin câiz olduğunu söylediler. Çünkü nidâ harfi, mahzûf olan münâdanın var olduğunu gösteren bir karînedir. Buna da Kisâf kıraatine göre şu ayeti delil olarak gösterirler: "أَلَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ"²²² "Allah'a secde etmesinler, diye yapmış." burada "أَلَا" tahfif edilmiş ve takdiri şöyledir: "أَلَا يَا هَؤُلَاءِ اسْجُدُوا لِلَّهِ" Ayetteki "أَلَا" harfinin münâda olmamakla birlikte, tembih için de gelmesi caizdir.²²³

Dolayısıyla nidâ üslûbunda hafz, daha çok nida harflerinde hâsıl olmaktadır.

3.7.4. Bakara Sûresindeki Kullanımı

Bakara Sûresi'nde nidâ harfi yedi yerde hafzedilmiştir;

1. (وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا) "İbrâhim, "Rabbim! Burayı güvenli bir şehir yap"²²⁴ Bu ayette nidâ harfi hafzedilmiş ve takdiri şu şekildedir: "وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ يَا رَبِّ"
2. (وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) "İbrâhim İsmâil'le birlikte beytin temellerini yükseltiyordu: "Ey rabbimiz! Bizden"

²²¹ Münâdâ: Meful-u bihin kısımlarından olan münâda; çağırıyorum "أَدْعُو" fiili yerine geçen nida harfleri ile muhatabın kendisine yönelmesini istemektir. İbni Hacib, el-Kafiye Mefhumu, s. 116.

²²² Neml, 27/25.

²²³ el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an, C.III, s. 180.

²²⁴ Bakara, 2/126.

bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin "225 Aynı şekilde burada da nidâ harfi hazfedilmiş ve takdiri şöyledir: " يَا رَبَّنَا "

3. (رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ) "Ey rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar "226

Bu ayette yapılan nidâ harfinin hazfî de şöyledir: " يَا رَبَّنَا "

4. (رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ) "Soyumuz içinden, onlara senin âyetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir elçi çıkar rabbimiz! Çünkü yalnız sensin kudret ve hikmet sahibi "227 Bu ayetin takdiri şu şekildedir: " يَا رَبَّنَا "

5. (فَمَنْ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ) "Ama insanlardan öyleleri vardır ki, "Ey rabbimiz! Bize bu dünyada ver" diye dua ederler. Böyle bir kimsenin âhiretten hiç nasibi yoktur "228 Diğer ayetlerde olduğu gibi bu ayetin de takdiri şöyledir: " يَا رَبَّنَا "

6. (وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ) "İnsanlardan öyleleri de vardır ki, "Ey rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, öteki dünyada da iyilik ver; bizi cehennem azabından koru" derler"229 Takdiri şöyledir: " يَا رَبَّنَا "

7. (رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا) "Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi cezalandırma! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme!"230 Takdir şu şekilde yapılmaktadır: " يَا رَبَّنَا "

3.8. Şart²³¹ Cümlesinde Cevabın Hazfî

Her şart cümlesinde, cümleyi oluşturan iki tane fiil bulunmaktadır. Bu fiiller muzâri veya mâzi kipinde olmaları mümkündür. Birinci fiile şart fiili, ikinci fiile ise şart cevabı denilmektedir. Şart edatından önce gelen cümle cevap cümlesinin anlamını ifade ettiğinden dolayı şart cümlesi hazf edilmektedir. Buna şöyle bir örnek vermemiz mümkündür: "أنت ناجح إذا درست", "Okursan (çalışırsan)

²²⁵ Bakara, 2/127.

²²⁶ Bakara, 2/128.

²²⁷ Bakara, 2/129.

²²⁸ Bakara, 2/200.

²²⁹ Bakara, 2/201.

²³⁰ Bakara, 2/286.

²³¹ Şart: İki tane fiile dâhil olup birinci fiilin sebebini, ikinci fiilin ise sonucunu ortaya koyan şeylerdir. Bu fiiller mazi veya muzâri olmaları mümkün olduğu gibi, fiillerden biri muzâri, diğerrinin ise mazi olması mümkündür. İbni Hacib, el-Kafiye Mefhumu, s. 397.

başarılı olursun" Burada " إذا " şart edatından önce gelen " أنت ناجح " cümlesi, mahzûf olan cümlelerin anlamını ifade etmektedir.²³²

İbn Sirac " Bana gelirsen, ben de sana gelirim" " أتيتك إن أتيتني " cümlesinde cevap cümlesi mahzûftur ve mukaddem olan " أتيتك " fiili onun yerine niyabet etmektedir" demektir.²³³

Üç yerde şart cümlesinin takdiri yapılması gerekmektedir:

- Mukaddem²³⁴ olan cümlelerin, isim cümlesi olması " أنت ظالم إن " "أتيتني", "Bana eziyet ederse o zaman sen zalimsin."
- Mukaddem olan cümlelerin fiil cümlesi olması, nefiy edatı olan "لم" ile menfî bir muzâri fiil olması ve fa' cevabiye ile birlikte gelmesi gerekmektedir. " فلم تقم بواجبك إن فعلت هذا ", "Böyle yaparsan görevini yerine getirmiş olmazsın."
- Mukaddem cümlelerin fiil cümlesi olması ve fiilin muzâri bir fiil olması. " أقوم إن قمت"²³⁵

Basra ekolüne göre, mukaddem olan cümle mahzûf cümleye delalet etmektedir ve mukaddem cümle, cevap cümlesi olamaz. Onlara göre şart edatının cümlelerin başında olması ile birlikte cevabının takaddüm etmesi caiz değildir.

Cevap cümlesi, tazim, vurgu yapmak ve başka nedenlerden dolayı hazfedilmesi caizdir.

²³² Evdahu'l-Mesâlik, C. IV, s. 217.

²³³ Ebubekir b. Sirac, *el-Usul fi'n-Nahiv*, Tahk: Abdu'l-Hüseyn el-Fetli, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1985, C.II, s. 196.

²³⁴ Mukaddem(Öne alınmış): İsim cümlelerinde asıl olan önce mübtedanın sonra haberin gelmesidir. Ancak bazı durumlarda önce haber, sonra mübteda gelebilmektedir. Katru'n-Neda, s. 148.

²³⁵ Evdahu'l-Mesâlik, C. IV, s. 217-218.

3.8.1. Bakara Sûresi'ndeki Kullanımı

Bu hazif çeşidi Bakara sûresinde yedi yerde geçmektedir.

1. وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (سَادِقِينَ) "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip "Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin" dedi."²³⁶

Ayette geçen " أَنْبِئُونِي " cümlesi, kendisinden önce bir şart cümlesinin mahzup olduğuna delalet etmektedir. Basra ekolüne göre bunun mahzup cümleye delalet etmesinin göstergesi ise, ayetin sonunda gelen şart cümlesidir " إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ " Ancak küfe ekolü buna itiraz ederek; ayette bir hazfin söz konusu olmadığı, zaten ayetin sonunda " إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ " şart cümlesinin var olduğu ve cevabının ise mukaddem olan " أَنْبِئُونِي " cümlesinin olduğunu ifade ettiler. Basra ekolüne göre ayetin takdiri şu şekildedir: " إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَأَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ " ²³⁷

2. وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارًا تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (كُنْتُمْ صَادِقِينَ) "Onlar, "Yahudi veya hıristiyan olanlar hariç, hiç kimse cennete giremeyecek" dediler. Bu onların kuruntusudur. De ki: "Eğer sözünüzde doğru iseniz kesin kanıtınızı getirin!"²³⁸

Bir önceki ayette olduğu gibi burada da cevap cümlesi mahzuftur ve takdiri şöyledir. " إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَهَاتُوا بُرْهَانَكُمْ " ²³⁹

3. وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنْ هُدَى اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ (اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ) "Sen onların dinlerine uymadıkça yahudiler de hıristiyanlar da senden asla memnun kalmayacaklardır. De ki: "Asıl doğru yol ancak Allah'ın yoludur." Eğer sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyarsan, bilesin ki artık Allah sana ne dost ne de yardımcı olacaktır." ²⁴⁰

Bu ayette şart ile kasem üslubu beraber gelmiştir. Şart ve kasem üslubu aynı cümlede geldiği zaman, hangisi önce gelirse cevap cümlesi ona ait olur.

²³⁶ Bakara, 2/31.

²³⁷ Bahru'l-Muhîd, C.I, s. 236.

²³⁸ Bakara, 2/111.

²³⁹ Bahru'l-Muhîd, C.I, s. 563.

²⁴⁰ Bakara, 2/120.

Burada " وَلَئِنْ " kelimesindeki "lam" muvattıdır²⁴¹ ve kasem için gelmektedir. Kasem önce geldiği için ayetteki " مالك من الله من ولي ولا نصير " kasem cümlesidir ve şart cümlesi mahzuftur. Ve kasem cümlesi, şart cümlesinin yerine niyabet etmektedir.²⁴²

4. (وَلَئِنْ آتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ)
" Ehl-i kitaba her türlü mücizeyi getirsen onlar yine de senin kiblene asla dönmezler. Sen de onların kiblesine uymayacaksın. Onlar birbirinin kiblesine de uymazlar. Eğer sana gelen ilimden sonra onların arzusuna uyarsan, işte o vakit sen kesinlikle hakkı çiğneyenlerden olursun. " ²⁴³

Bir önceki ayette olduğu gibi burada da kasem ile şart aynı ayette gelmiştir. Ve kasem önce geldiği için şart üslubunun cevabı mahzuftur.

5. (كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْأُولَادِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ)
" Birinize ölüm yaklaştığında, eğer geriye mal bırakıyorsa anasına, babasına ve akrabasına uygun bir vasiyette bulunması, sakınanlara bir borç olmak üzere yazıldı. " ²⁴⁴

Ayette önce gelen " كُتِبَ عَلَيْكُمْ " cümlesinin delaletinden dolayı " إِذَا " şart edatının cümlesi mahzuftur. Takdiri ise şu şekildedir: " إذا حضر أحدكم الموت كتب عليكم " ²⁴⁵

6. (فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ)
" Bulamayan ise hac sırasında üç gün, döndükten sonra da yedi gün yani tam on gün oruç tutmalıdır " ²⁴⁶

Aynı şekilde burada da " إِذَا " şart edatının cevabı hazfedilmiştir.

Takdiri ise şu şekildedir: " إذا رجعت فصييام ثلاثة أيام في الحج "

²⁴¹ Muvattia: Uyum sağlamak, hazırlamak gibi anlamlara gelen muvattia şart edatına dâhil olarak, ondan sonra gelen cevabın kaseme bağlı olduğunu, şarta bağlı olmadığını göstermek için gelmektedir. Buradaki lam'ın muvattia olarak isimlendirilmesinin sebebi ise, kasemin cevabına yol açmasından kaynaklanmaktadır. İbn Hişam, Muğni'l-Lebîb, C. I, s. 310.

²⁴² Bahru'l-Muhîr, C.I, s. 591.

²⁴³ Bakara, 2/145.

²⁴⁴ Bakara, 2/180.

²⁴⁵ et-Tibyân, s. 147.

²⁴⁶ Bakara, 2/196.

7. (رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا) "Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi cezalandırma!"²⁴⁷ Takdiri şöyledir: "إِنْ نَسِينَا لَا تُؤَاخِذْنَا"

Yukardaki ayetlerde şart edatlarının cevabı mukaddem ve müfesser olduğundan dolayı hazfedilmiştir.

3.9. Harf-İ Cer'de²⁴⁸ Hazf

Nahiv âlimleri harfi cerlerin "أَنْ" masdariye ve kasecümlesinde Lafz-ı celal ile birlikte hazfedilmesinin caiz olduğu kanâtindedirler.

Basra ekolü harf-i cerle mecrûr olan muttasıl zamire matuf olan ikinci harf-i cerin hazfedilmesinin caiz olmadığını görüşündedirler. Ör: "مررت بك وبزيد" bu örnekteki "وبزيد" kelimesinin başındaki harf-i cerin hazfedilmesi uygun değildir. Şu şekilde bir cümle kurulamaz "مررت بك وزيد"

Basralılar görüşlerine şöyle bir delil getirmektedirler: "Böyle bir cümlede zamir harf-i cersiz düşünülemez, car ve mecrurun aynı cümlede olması gerekir. Bu durumda anlam bütünlüğünün bozulmasından dolayı caiz olmadığı görüşündedirler."²⁴⁹

Kûfe ekolü ise böyle bir durumda harf-i cerrin hazfedilmesinin caiz olduğunu ve buna şu ayeti delil olarak gösterirler. "وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ" "...Allah'a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir."²⁵⁰ Bu ayette matuf olan "وَالْأَرْحَامَ" kelimesinin başında olması gereken harf-i cer hazfedilmiştir. Takdiri ise şöyledir: "الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ"

²⁴⁷ Bakara, 2/286.

²⁴⁸ Harf-i Cer: Yalın halde iken kendi başlarına bir anlam ifade edemeyen ancak başka bir unsurun etkisi ile anlam kazanan isim ve fiillere dâhil olan yardımcı öğelerdir. Daha çok fiil veya fiil anlamında kullanılan şeyleri kendisinden sonra gelen şeylere(mutaallik) ulaştırmak için vaz edilen harfler olarak tanımlanır. el-Kifaye Mefhumu, s. 444.

²⁴⁹ el-İnsaf fi Mesâil'l-Hilaf, C.II, s. 466-467.

²⁵⁰ Nisa, 4/1.

3.9.1. Bakara Sûresindeki Kullanımı

Bakara Sûresi'nde harf-i cerrin hazfi, birkaç yerde geçmektedir;

1. (إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا) "Şüphesiz ki, Allah herhangi bir şeyi, bir sivrisineği, hatta onun da ötesindeki misal vermekten utanıp çekinmez"²⁵¹ Bu ayette harf-i cer hazfedilmiş ve takdiri şöyledir: "لَا يَسْتَحْيِي مَنْ أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا"
2. (فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ) "Fakat zalimler kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler"²⁵² Aynı şekilde bu ayette de harf-i cer hazfedilmiş ve takdiri şöyledir: "فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا بِقَوْلٍ غَيْرِ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ"²⁵³
3. (وَلَا تَعْرَمُوا عُقْدَةَ النَّكَاحِ) "Bekleme emri sûresine ulaşmadıkça evlenme akdi yapmaya kalkışmayın"²⁵⁴ Bu ayetin takdiri ise şöyledir: "عَلَىٰ عُقْدَةِ النَّكَاحِ"²⁵⁵
4. (مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ) "O peygamberlerin kimini kiminden üstün kaldık. İçlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir"²⁵⁶ Diğer ayetlerde olduğu gibi burada da hazf söz konusudur. Takdiri ise şu şekildedir: "رَفَعَ بَعْضَهُمْ إِلَىٰ دَرَجَاتٍ"²⁵⁷

3.10. Şibh-İ Cümlenin²⁵⁸ Hazfi (Car-Mecrur)

Nahiv âlimleri, tahfif ve icazdan dolayı şibh-i cümlenin hazfedilmesinin caiz olduğu görüşündedirler. Şu ayette olduğu gibi: "خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا" "Bir başka grup iyi işe bir de kötü iş karıştırmış olarak sonra günahlarını itiraf etmişlerdir"²⁵⁹ burada şibh-i cümle hazfedilmiştir. Takdiri ise şöyledir: "خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا بِعَمَلٍ سَيِّئٍ"

²⁵¹ Bakara, 2/26.

²⁵² Bakara, 2/59.

²⁵³ Bahru'l-Muhîr, C.I, s. 363.

²⁵⁴ Bakara, 2/235.

²⁵⁵ Bahru'l-Muhîr, C.II, s. 525.

²⁵⁶ Bakara, 2/253.

²⁵⁷ Bahru'l-Muhîr, C.II, s. 601.

²⁵⁸ Şibh-i cümle: tam bir cümle olmadıkları için cümlenin benzeri veya cümleye benzeyen anlamında kullanılmaktadır. Şibhi cümle car-mecrur veya zarf ve yanındaki kelimedenden oluşmaktadır. Ör: "خَدِجَةٌ فِي الْحَدِيقَةِ" Bu örnekte car-mecrur haber olarak geçmektedir. Zarf cümlelerinde ise zaman veya mekân zarfı şeklinde gelmesi mümkündür. Ör: "حَقِيبَتُهُ عِنْدَ السَّيَّارَةِ" Katru'n-Neda, s. 133.

²⁵⁹ Tevbe,9/102.

3.10.1. Bakara Sûresi'ndeki Kullanımı

Bakara Sûresi'nde on üç yerde car ve mecrûr hazfedilmiştir;

1. (وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ) "Meleklerle, "Âdem'e secde edin" dediğimizde İblis dışındakiler derhal secde ettiler"²⁶⁰ Ayette geçen " اسْجُدُوا " cümlesi kendisine delalet ettiği için, sonraki şibh-i cümle hazfedilmiş ve takdiri şöyledir:" فسجدوا لآدم"²⁶¹

2. يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أَوْفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ (فَأَرْهَبُونَ) "Ey İsrâiloğulları! Size verdiğim nimetimi hatırlayın, bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki ben de size vaad ettiklerimi vereyim. Asıl bana itaatsizlikten sakının"²⁶² Aynı şekilde bu ayette de hazf yapılmış ve takdiri şöyledir:" التي أنعمت بها عليكم"²⁶³

3. (يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنبِيَّ فَضَلَّتْكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ) "Ey İsrâiloğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın." ²⁶⁴ Bir önceki ayetle aynı durum söz konusu, car-mecrûr ile birlikte ism-i mevsûle dönen zamirde hazfedilmiştir. Takdiri ise şöyledir:" التي أنعمت عليكم بها"²⁶⁵

4. (قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بَخْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ) "Mûsâ dedi ki: "Allah şöyle buyuruyor: 'O, yaşlı da değil düve de değil; ikisinin arası bir inek olacak.' Haydi, size emredilene yapın." ²⁶⁶ Burada da car-mecrûr hazfedilmiştir ve takdiri şöyledir:" مَا تُؤْمَرُونَ به " veya şu şekilde de olabilir " تؤمرونه"²⁶⁷

5. (إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ) "Doğrusu (ey peygamber), biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik..."²⁶⁸ Takdiri şöyledir:" إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ "

6. (قُلْ عَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمْ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا) (تَعْمَلُونَ) "De ki: "Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?" Allah tarafından kendisine verilmiş bir kanıtı saklayandan daha zalim kim vardır? Allah

²⁶⁰ Bakara, 2/34.

²⁶¹ Bahru'l-Muhîr, C.I, s. 247.

²⁶² Bakara, 2/40.

²⁶³ Bahru'l-Muhîr, C.I, s. 282.

²⁶⁴ Bakara, 2/47.

²⁶⁵ et-Tibyân fi İrabi'l-Kur'an, s. 57.

²⁶⁶ Bakara, 2/68.

²⁶⁷ et-Tibyân fi İrabi'l-Kur'an, s. 75.

²⁶⁸ Bakara,2/119.

yaptıklarınızdan habersiz değildir"²⁶⁹ Bu ayette de hazf yapılmış ve takdiri şu şekildedir: "أَنْتُمْ أَعْلَمُ بِذَلِكَ مِنْ اللَّهِ أَمْ اللَّهُ أَعْلَمُ مِنْكُمْ"

7. (وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِيرٍ) (الصَّابِرِينَ) "Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele!"²⁷⁰ Bu ayetin takdiri ise şu şekildedir: "وبشر الصابرين بالنصر والثواب"²⁷¹

8. (إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ) "Ancak tövbe edenler, kendilerini düzeltenler ve gerçeği açıkça ifade edenler bunun dışındadır. İşte bunların tövbesini kabul edeceğim"²⁷² Aynı şekilde bu ayette de car ve mecrur hazfedilmiştir. Takdiri ise şu şekildedir: "تابوا عن الكفر إلى الإسلام أو عن" "الكتمان إلى الإظهار"

9. (إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارًا أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ) "Gerçekleri inkâr eden ve inkârcılığa saplanmış olarak ölenlere gelince, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onların üzerindedir!"²⁷³ Takdiri şöyledir: "الذين كفروا بالله"

10. (إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ) "Allah size yalnızca murdar eti, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapmadıkça, sınırı aşmadıkça kendisine günah yoktur. Biliniz ki Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir."²⁷⁴ Burada haram kılınan şeyler, ayetin başında zikredildiği için, devamında tekrarlanmasına gerek kalmamıştır.

Takdiri ise şu şekildedir: "فمن اضطر إلى أكل شيء من هذه المحرمات"²⁷⁵

11. (وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُفَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ) "Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın, fakat aşırılığa sapmayın; Allah aşırılığa sapanları sevmez"²⁷⁶ Ayet Müslümanların savaşırken kadınları, çocukları, din adamları ve onların yerine geçenleri öldürmemeleri konusunda uyarıda bulunmaktadır. Bundan dolayı hazfedilen car-mecrûr genel bir yasaktır ve takdiri şu şekildedir: "ولا تعتدوا على أحد"²⁷⁷

²⁶⁹ Bakara, 2/140.

²⁷⁰ Bakara, 2/155.

²⁷¹ Bahru'l-Muhît, C.II, s. 56.

²⁷² Bakara, 2/160.

²⁷³ Bakara, 2/161.

²⁷⁴ Bakara, 2/173.

²⁷⁵ Bahru'l-Muhît, C.II, s. 117.

²⁷⁶ Bakara, 2/190.

²⁷⁷ Bahru'l-Muhît, C.II, s. 242.

12. (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِئْتَةً وَ يَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ)

"Fitne ortadan kalkıncaya ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın; fakat vazgeçerlerse, artık zalimlerden başkasına saldırmak yoktur." ²⁷⁸ Bu ayetin takdiri ise şöyledir: "فإن انتهوا عن المقاتلة والشرك" ²⁷⁹

13. (كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ)

"İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberleri gönderdi" ²⁸⁰ Diğer ayetlerde olduğu gibi burada da hazf söz konusudur. Takdiri ise şu şekildedir: "فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ لِلنَّاسِ"

Kur'an-ı Kerim her yönüyle içerisinde îcazı barındırmakta ve bununla bütün Arap ediplerini geride bırakmış, kendisine karşı cephe almalarını engellemiştir. İşte bütün bu ayetlerde de görüldüğü üzere, car ve mecrur tekrardan kaçmak, îcaza vurgu yapmak ve cümlenin kendisine delalet etmesinden dolayı hazf edilmiştir. Ve bütün bunlar Kur'an'ın îcaz yönüne atıfta bulunmaktadır.

3.11. Muzâfın Hazfı ²⁸¹

Arapçada ve Kur'an da muhatap cümlenin genel ifadesinden anladığı için, diğer başlıklarda olduğu gibi muzâfta da hazfın yapılması caizdir. Muzâf hazfedildiği zaman Muzafı İleyh onun yerine niyabet eder. Ör: "وَسَلِّ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا" "İstersen orada bulunduğumuz şehrin halkına ve aralarında geldiğimiz kabileye de sor. Biz gerçekten doğru söylüyoruz" ²⁸² Ayette geçen ""köye sor" ifadesinden maksat köyün bizzat kendisi değil, köyde yaşayan insanlar kastedilmektedir. Bundan dolayı muzâf hazfedilmiştir ve takdiri şöyledir: "واسأل أهل القرية" ve ayette muzâf mahzûf olduğu için Muzafı ileyh onun yerine geçmiştir.

²⁷⁸ Bakara, 2/193.

²⁷⁹ Bahru'l-Muhit, C.II, s. 246.

²⁸⁰ Bakara, 2/213.

²⁸¹ İzafet: Cümle içerisinde birbirine izafe edilen iki kelimedem birinci kelimenin nekire, ikinci kelimenin ise marife olma durumudur. İzafede iki unsur söz konusudur. Birinci kelime muzaf, ikinci kelime ise Muzafı İleyhtir. Bu durumda muzafın sıfat ve sıfatı müşebbehe olma durumu da söz konusudur. Ör: "محمد رسول الله" bu cümlede "رسول" kelimesi muzaf, lafz-ı celal ise Muzafı İleyhtir. Ancak burada muzaf, sıfat veya sıfatı müşebbehe değildir. Sıfata şöyle bir örnek verebiliriz; "هذا ضارب زيد" cümlede muzaf olan "ضارب" kelimesi zeyde sıfat olmuştur. "هذا رجل حسن الوجه" aynı şekilde bu cümlede "حسن" kelimesi muzaf ve sıfatı müşebbehedir. el-Kafiye Mefhumu, s. 212.

²⁸² Yusuf, 12/82.

3.11.1. Bakara Sûresi'ndeki Kullanımı

Bu çeşit hazf, Bakara sûresinde üç yerde geçmektedir. Bunları şu şekilde maddeler halinde verebiliriz;

1. (وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ) "*Mûsâ'ya kırk gece için söz vermiştik. Sonra siz, haksızlık ederek buzağıyı (tanrı) edindiniz*"²⁸³ Burada muzaf hazfedilmiştir. Ve takdiri ise şöyledir: "قضاء أَرْبَعِينَ لَيْلَةً"²⁸⁴

2. (ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) "*Sonra insanların dalga dalga ilerlediği yerden siz de ilerleyin. Allah'tan bağışlanmanızı dileyin. Kuşkusuz Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir*"²⁸⁵ Aynı şekilde bu ayette de muzâf hazfedilmiş ve takdiri şu şekildedir. "ثم أفيضوا من حيث أفاض بعض الناس"²⁸⁶

3. (هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَالَىٰ اللَّهُ تَرْجَعُ) "*Onlar, ille de Allah'ın ve meleklerin, bulutların gölgeleri arasından çıkıp gelmesini ve işin bitirilmesini mi bekliyorlar! Bütün işler Allah'a dönecektir!*"²⁸⁷ Bu ayette de Lafz-ı celalden önce muzâf hazfedilmiştir.

Takdiri ise şöyledir: "إلا أن يأتيهم عذاب الله أو أمر الله في ظلل من الغمام"

3.12. Muzâfı İleyhin Hazfi

İzâfet tamlaması iki unsurdan oluşmaktadır. Muzâf (tamlayan) ve muzâfı ileyh (tamlanan). İzâfet tamlamasında hem muzâf hem de Muzafı ileyh'in bazı durumlarda hazfedilmesi caizdir. Muzafı ileyh Bakara sûresinde birçok yerde hazfedilmiştir.

Bazıları şunlardır;

1. (وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لَكُمْ ظِلْمٌ مِمَّنْ أَنْفَسْتُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِنِكُمْ) "*Mûsâ kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Şüphesiz siz buzağıyı (tanrı) edinmekle kendinize zulmettiniz. Onun için yaratanaınıza tövbe edin de nefislerinizi öldürün. Öyle yapmanız yaratıcınızın katında sizin için daha iyidir; böylece Allah tövbenizi kabul etmiş*

²⁸³ Bakara, 2/51.

²⁸⁴ Bahru'l-Muhit, C.I, s. 322.

²⁸⁵ Bakara, 2/199.

²⁸⁶ Muhammed b. İdris eş-Şafii, *er-Risale*, Tahk: Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut, 1989, C.1, s. 61.

²⁸⁷ Bakara, 2/210.

olur. Çünkü acıyıp tövbeleri kabul eden ancak O'dur"²⁸⁸ Ayette geçen " يَا قَوْمِ " ifadesinde mütekellim ya'sı " ياء " Muzafî ileyhtir ve nidâ üslûbuna has olarak hazfedilmesi câizdir. Burada herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermediğinden sadece kesre ile iktifâ edilmiştir. Takdiri ise şu şekildedir: " يَا قَوْمِي "

2. *وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ (كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ)* "Onlara Allah katından ellerindeki (Tevrat) doğrulayan bir kitap gelince, daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken işte şimdi bilip tanıdıkları (Kur'an) kendilerine ulaşınca onu inkâr ettiler. Allah'ın lâneti böyle inkârcıdır."²⁸⁹ Arapçada " قَبْلُ " ve "بعد" zaman zarflarının dört tane hali vardır. Bunlardan bir tanesi de kendileri muzâf ve Muzafî ileyh de hazfedildiğinde damme üzerine mebni olmalarıdır ve sondaki damme orada bir Muzafî ileyh'in hazfedildiğine işaret etmektedir. Aynı durum bu ayette de söz konusudur. Takdiri ise şu şekildedir: " وكانوا من قبل هذا"²⁹⁰

3. *أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ ۗ وَمَنْ يَتَّبِعِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ (ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ)* "Yoksa daha önce Mûsâ'ya sorulduğu gibi siz de peygamberinize sorular sormak mı istiyorsunuz? Kim imanı küfre değişirse şüphesiz dosdoğru yoldan sapmış olur."²⁹¹ Aynı şekilde burada da zaman zarfı olan " قبل " sözcüğünden sonra Muzafî ileyh hazfedilmiştir ve takdiri şu şekildedir: " كما سئل " "موسى من قبل سؤالكم هذا"

4. *(فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّىٰ تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ)* "İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz"²⁹² Bir önceki ayette olduğu gibi burada da zaman zarfından sonra Muzafî ileyh hazfedilmiştir. Takdiri ise şu şekildedir: " فلا تحل له بعد " Burada ayetteki maksat, üçüncü talaktan sonra zevce başka bir erkekle evlenmediği sûrece hâlihazırdaki kocası ile evlenemeyecek olmasıdır.²⁹³

5. *(أَفْتُونُونِ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ)* "Yoksa siz kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?"²⁹⁴

Muzafî ileyh bazen " بعض وكل " kavramlarından sonrada hazfedilir.

Ayette ikinci

²⁸⁸ Bakara, 2/54.

²⁸⁹ Bakara, 2/89.

²⁹⁰ Ebu's-Saâdât Ziyâüddîn Hibetullâh İbn Şeceri, *el-Emâlî*, Tahk: Mahmut Tanahi, Kahire, 1992, C.I, s.74. *Katru'n-Nedâ*, s. 23.

²⁹¹ Bakara, 2/108.

²⁹² Bakara, 2/230.

²⁹³ Bahru'l-Muhît, C.II, s. 477.

²⁹⁴ Bakara, 2/85.

"أفتؤمنون ببعض" dan sonra hazfedilmiştir. Takdiri ise şu şekildedir: "بعض" "الكتاب وتكفرون ببعضه"

6. (وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَ اللَّهِ بَلْ لَمْ يَكُن لَّهُ فِى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُفٌّ لَهُ قَانُتُونَ) "Allah çocuk edindi" dediler. Hâşâ! O bundan münezzehtir. Bilâkis, göklerde ve yerde ne varsa yalnız O'nundur. Hepsi de O'na boyun eğmişlerdir"²⁹⁵ Burada da "كُفٌّ" kavramından sonra Muzafi ileyh hazfedilmiştir.

"كُفٌّ" ²⁹⁶ Takdiri ise şu şekildedir: "كُلٌّ من جعلوا لله ولداً له قانتون"

7. (وَلِكُلِّ وِجْهَةٍ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) "Herkesin yüzünü ona doğru çevirdiği bir yönü vardır. Öyleyse hayırlarda yarışın. Nerede olursanız olun, Allah sizin hepinizi bir araya getirecektir. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir."²⁹⁷ Bu ayette "كُلٌّ" lafzı tenvinli olarak gelmiştir. Burada Muzafi ileyh mahzuf olduğu için, tenvin onun yerine niyabet etmektedir.²⁹⁸

²⁹⁵ Bakara, 2/116.

²⁹⁶ Keşşaf, C.I, s. 89.

²⁹⁷ Bakara, 2/148.

²⁹⁸ Bahru'l-Muhîr, C.II, s. 36.

SONUÇ

Yapılan "Bakara Sûresi'nde Terkip Arızalarından Hazf" adlı çalışmada, bazı neticelere ulaşıldı. Bunların en önemlileri ise, hazf olgusu; nahiv âlimlerine göre genel olarak cümlenin asıl veya tâli olsun unsurlarından bir ve daha fazlasını düşürmektir. Ancak bu hazflerin yapılabilmesi için, yukarıda belirtildiği gibi bazı şartlara bağlıdır. Hazf olgusu nahivde terkip babından ele alınan bir üslup sanatıdır. Hazf kavramının sözlük ve terim anlamlarına değindikten sonra, hazf kelimesinin kullanımı ve hazfi oluşturan sebepler üzerinde durduk. Nahiv âlimlerinin ortaya koydukları en önemli sebepleri zikrettik ki onlar; muhatabın hazfin yapıldığını bilmesi, çok kullanımdan dolayı hazfin yapılması, cümle oluşumunda fazla uzatılmasından kaçınılması vb. sebeplerden kaynaklanmaktadır.

Nahvin diğer öğelerinin delillere ihtiyaç duyduğu gibi, hazf sanatı da kullanımı konusunda hüccet ve delillere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle nahiv mantığı çerçevesi içerisinde bu delilleri ortaya koyduk. Hazfin oluşumunda ya lafzi ya da lugâvi karîneler olduğunu gördük. Bu deliller ise bizzat dilin kendinde kaide ve kuralların menşesinde ortaya çıkmaktadır. Bu kaideler ya lafza ya da dilin genel anlamda yapısına bağlı olduklarını gördük.

Hazf üslubunda nahivcilerin ortaya koyduğu bazı şartların olduğunu gördük. Elbette bu şartlar, cümle oluşumunda kaideler dışına çıkarak boş yere konulmuş şeyler değildir. Eğer bu şartlar olmasaydı anlamda bazı karışıklıklar meydana gelecekti. Bu anlam bozukluğunun ortadan kalması için bazı şartlar gerekli olduğunu anladık.

Bu doğrultuda hazfedilen unsurda şu şartların bulunması gerekir; Sözlü veya lafzi bir karînenin bulunması, bir şeyin cüzü olmaması, te'kid edici olmaması. Hazfin ihtisarı tamamlanmış bir cümlede olmaması, zayıf bir âmil olmaması, hazfedilen kavramın başka bir kavramın yerine ivaz olmaması. Hazfin güçlü bir âmilin yerine geçmemesi, zayıf bir âmilin ortaya çıkmasına sebep olmaması gibi şartların bulunması gerekmektedir.

Bakara Sûresi üzerinde yaptığımız çalışması sonucunda, hazf olgusunun harf, fiil, isim ve bazen cümle gibi kelâmın bütün kısımlarında şâmil olduğudur. Bu doğrultuda hazfin karîneler olması ile birlikte, bazen vacip bazen de caiz olduğu

ortaya çıkmıştır. Araştırma neticesinde vardığımız sonuçları şu şekilde sıralamamız mümkündür; Dil bağlamında hazif Arapçanın en önemli özelliklerinden sayılmaktadır. Öyle ki dil hazifle, mütekellime konuşması esnasında, cümle kurması ve kendisini ifade etmesi açısından bir kolaylık sağlar. Hazf mütekellime daha sağlıklı düşünme, hayal gücünü kullanma ve muhataba etkileyici söz söylemesine fırsat sağlar. Herhangi bir karine olmadan hazfin yapılmasının câiz olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu uygulamalı çalışmanın metodu, kolay bir şekilde hazf çeşitlerini ortaya koyma ve istatistik bilgilere ulaşma imkânı sağlamaktadır.

Tespit ettiğimiz 135 (yüzotuzbeş) ayette farklı konulardan birçok hazf çeşidinin olduğunu gördük. Bu ayetler çoğunlukla İsrailoğulları ile ilgili olup, Hz. Musa (a.s.) ve kavmi arasında geçen olayları kapsamaktadır. Aynı şekilde Hz. İbrahim (a.s.) ve oğlu Hz. İsmail (a.s.) ile ilgili geçen ayetleri inceledik. Bunlara ek olarak insanların ahiretteki durumları ile tövbe ve İslam hukuku ile alakalı ayetler çoğunlukla tespit edebildiğimiz konuların başında gelmektedir. En önemli konu başlıkları zikredek olursak, şöyle sıralamamız mümkündür; isnad unsurlarında hazf. Bunlar isim ve fiil cümlesi olmak üzere ikiye ayrılmakta, isim cümlesinde mübteda ve haberin hazfedilmesi, fiil cümlesinde ise fiil ve fâilin veya her ikisinin aynı anda hazfedildiğini gördük. Diğer başlıklarda ise mefu'l çeşitleri, muzâf-ı iley, sıfat, harf ve fiillerde hazfin mümkün olduğu ve aynı şekilde bunlarla ilgili Bakara sûresinde birçok örneğin olduğunu öğrendik.

Bu çalışmamız çerçevesinde başvurduğumuz kaynaklarda gördük ki hazf ile ilgili birçok konu ele alınmış, nahiv âlimleri konu hakkında ittifak ve ihtilaf olmakla birlikte farklı görüşler beyan ederek izah etmişlerdir. Özellikle Kûfe ve Basra ekolleri arasında diğer konularda olduğu gibi, hazf konusunda da ihtilafı görüşler görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Afifi, Ahmet, *Zâhiratu't-Tahfif fi Nahvi'l-Arabi*, Daru'l-Mısriyyet'l-Lübniyye, Lübnan, 1996.
- Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân Tefsiri*, (Muht: Muhammed Ali Sabuni, Terc: Durak Pusmaz ve Hüseyin Kayapınar), Damla Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Câmî, Abdurrahman, *el-Fevâidü'z-Ziyaiyye*, (Terc: Ercan Elbinsoy), Yasin Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Ebu Musa, Muhammed, *Hasaisu'l-Terakîb*, Mektebetu'v-Vehbe, Kahire, 1996.
- el-Âlûsî, Ebu'l-Fazl Şihabüddin Seyyid Mahmud el-Bağdadi, *Ruhu'l-Meânî*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut. ty.
- el-Cevherî, İsmail b. Hammad, *el-Sahhah Tâcu'l-Luğati ve Sahhah el-Arabiyye*, (Tahk: Ahmed Abdulğafur Attar), Daru'l-İlmi'l-Melayin, ty.
- el-Cürçânî, Abdulkahir, *Delâilu'l-Îcâz*, (Tahk: Mahmud Muhammed Şakir), Mektebetu'l-Hanici, 1992.
- el-Êkberî, Ebu'l-Bekâ Abdullah, *et-Tibyan fi İrâbi'l-Kur'an*, (Tahk: Ali Muhammed el-Cebbavi), Daru'l-Kutub, 1976.
- el-Endülüsî, Ebu Hayyan Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf b. Hayyan Esirüddin, *Bahru'l-Muhît*, Daru'l-Fikir, Beyrut, Lübnan, 1992.
- el-Ensârî, Cemaleddin b. Hişam, *Evdahu'l-Mesalik alâ Elfiyeti ibn Malik*, (Tahk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid), Daru'l-Fikir, Kahire, 1967.
- el-Ensârî, Cemaleddin b. Hişam, *Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sedâ*, (Tahk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid), Daru'l-Mustafa, Dimeşk, 2010.
- el-Ensârî, Cemaleddin b. Hişam, *Muğni'l-Lebib an Kütübi'l- E'ârib*, Dar'u İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, Lübnan, 2010.
- el-Fârisî, Ebu Ali Hasan b. Ahmed, *el-Îzâh el- Adedî*, (Tahk: Hasan Şazeli Ferhud), Riyad, 1988.
- el-İmadî Ebu Suud b. Muhammed, *Tefsir'u Ebu Suud, İrşâdu'l-Akli's-Selim ilâ Mezayâ'l-Kur'ani'l-Kerim*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1998.

- el-Kelbî, İbn Cezi, *et-Teshîlu li Ulumi'l-Tenzil*, Daru'l-Kitabu'l-Arabi, Beyrut, 1973.
- en-Nahvî, Yaiş b. Yaiş, *Şerhu'l- Mufassal*, Alem'u-l Kütüb, Beyrut, ty.
- en-Nesefî, Ebu'l-Berakat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsiru'n-Nesefi*, Tahk: Yusuf Ali Bedevi, Daru İbni Kesir, Beyrut, 2018.
- es-Suyutî, Celaledin, *Hemu'l- Havami fi Şerhi Cemu'l-Cevami*, (Tahk: Dr. Abdulâli Mükerrrem), Daru'l-Buhus el- İlmiyye, Kuveyt, ty.
- eş-Şafîî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, (Tahk: Ahmed Muhammed Şakir), Beyrut. 1309 (h)
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadîr beyne Fenney er-Rivâyeti ve'l-Diraye min İlmi't-Tefsir*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arab, Beyrut. Ty.
- ez- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer b. Muhammed, *el-Mufassal fi İlmi'l- Arabiyye*, dar'u-l Cebel, Beyrut, 1998.
- ez-Zeccâc, İbrâhîm bin Muhammed bin Sırrî bin Sehl *Meâni'l-Kur'an ve İrâbuhu*, (Tahk: Abdulcelil Şelbi), Alemu'l-Kütüb, Beyrut, 1988.
- ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer b. Muhammed, *Keşşaf*, (Tahk: Muhammed Mursi Amir), Daru'l-Mushaf, Kahire, 1998.
- ez-Zerkeşî, Bedreddin, *el-Burhân fi Ulumi'l-Kur'an*, (Tahk: Muhammed Ebu'l-Fazıl İbrahim), Daru'l-Marefe, Beyrut, ty.
- Ferrâ, Yahya b. Ziyad, *Meâni'l-Kur'an*, (Tahk: Ahmed Neccaki), Beyrut, 1980.
- Hassan, Dr. Temam, *el-Lugatu'l-Arabiyye Mânâha ve Mebnâha*, Daru's-Sakâfa, , Mağrib,1994.
- Hassan, Dr. Temam, *el-Usul*, Daru's-Sakafa, Mağrip, 1991.
- https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/190872/makaleler/1/16/arastrmx_190872_1_pp_83-103.pdf (11.12.2019)
- <https://shamela.ws/index.php/author/1402> (11.12.2019)
- Hudayr, Muhammed, *Kadaya Mefu'lu Bih inde'n-Nuhati'l-Arab*, Mektebetu'l-Encelu Misriyye, Ty.

- Işık, Emin, "Bakara Sûresi" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991. (C.4, s.526-529)
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tahir, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Daru't-Tevnise, Kahire, 1984.
- İbn Cinni, Ebu'l Fetih Osman, *el-Hasais*, (Tahk: Muhammed Ali Neccar), Dar'u-l Hedy, Beyrut, Ty.
- İbn Enbâri, Muhammed b. Kasim, *el-Beyan fi Îrâbi'l-Kur'an*, (Tahk: Taha Taha), Beyrut, 1980.
- İbn Enbâri, Muhammed b. Kasim, *el-İnsâf fi Mesâili'l-Hilâf*, Mektebtu'l-Asriyye, Beyrut, 1993.
- İbn Hâcib, Osman b. Ömer b. Hâcib Ebu Amr Cemaleddin el-Kürdî, *el-Kafiye*, (Şerh: Raziyyüddin en-Nahvî, Tahk: Abdulalim Salim Mükerrerem), Daru'l-Âlimu'l-Kütüb, 1999.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem *Lisanu'l-Arab*, (Tahk: Âmir Ahmed Haydar), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 2003.
- İbn Sirâc, Ebubekir, *el-Usûl fi'n-Nahiv*, (Tahk: Abdu'l-Hüseyn el-Fetli), Müessesetu'r-Risale, 1985.
- İbn Şeceri, Ebu's-Saâdât Ziyâüddîn Hibetullâh *el-Emâlî*, (Tahk: Mahmut Tanahi), Kahire, 1992.
- İbni Esîr, Ebü'l-Feth Ziyâüddîn Nasrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Meselu's-Sâir fi Edebi'l-Kâtibi ve'ş-Şâir*, (Tahk ve Şerh: Muhammed Muyiddin Abdulhamid), Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1991.
- İbni Hâcib, Osman b. Ömer b. Hâcib Ebu Amr Cemaleddin el-Kürdî, *Kafiye Mefhumu ve Îrabı*, Terc ve İzh: Mikail Adıgüzel, Yasin Yayınevi, I. Baskı, İstanbul, 1999.
- Kurtûbî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1985.
- Sîbeveyh, Ebu Bişr Amr b. Osman b. Kamber, *el-Kitab*, (Tahk ve Şerh: Abdusselam Harun), Mektebetu'l-Hazenci, Kahire, 1988.

Ubaydan, Musa Mustafa, *Zahiratu'l-Hazf fi'l-Isnad*, (İsnatta Hazf Olgusu), Kahire,
1994.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Cumali BÜTÜN
Doğum Yeri-Tarihi	Van/Erciş 01.01.1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	el-Ezher Üniversitesi İslam Hukuku Fakültesi / İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	Arapça
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	Kadıköy İmam-Hatip Lisesi
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Özel Eğitim Bilimleri Okulları Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	cmlbtn65van@gmail.com
Tarih	27.04.2020